

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיר"ק ירושלים תוכב"א

דברי פתיחה להתחלת הזמן

ג' חיי שרה תשכ"ח

בענין התמדת התורה, עבודת התפילה, ומדות טובות

- ביאור המשנה: הָפֶךְ בָּהּ וְהִפָּךְ בָּהּ דְּכֹלָא בָּהּ • ענין הדפסת ולימוד ספרים מבלי "הספקה" • אי שפיר דמי להעלים שם המחבר ספר •
- בדין מורה הלכה בפני רבו • החיוב לעסוק בתורה בכל רגע שיוכל •
- היצר הרע לפעמים נעשה גם "פרום" • ביאור המשנה: הָיוּ עוֹז פְּנֵמֶר, הוא הָיָה אומֵר עוֹז פְּנִים לְגִיהֶנֶם • העזות של ישראל אינו כהעזות של הגוים, רק מדת גבורה ועזות דקדושה, עבור קיום התורה • מהרח"ו:
- החושב שעוסק בתורה "לשמה", התנא רבי מאיר מכחישו • טעם שתקנו להתפלל ג' פעמים ביום, אף על חשבון זמן עסק התורה • נועם אלימלך: דברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב של מי שאומרן •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"א לפ"ק

לשון קדשו - קונטרס קע

32 מינוט) זייער קלאר * * * *

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות © Copyright

צו מנדב זיין לרגל א שמחה אדער א יארצייט רופט: 1-514-585-3040 / 1-718-388-5519

צו הערן די רעקארדינג:
דרוק #1, דערנאך נומער 170
פאר הערות ותיקונים דרוק #3

ארץ ישראל 072-3275205
קאנאדא 438-797-0770
ענגלאנד 0330-350-3110

צענטראלע נומער:
929-522-1515

מען קען אויך הערן די רעקארדינגס: ניו יארק 718-298-4641 ארץ ישראל 072-3333419
דברי פתיחה - ג' חיי שרה תשכ"ח #→5281→16

• ברכת מזל טוב •

הרה"ג ר' יושע נחמן בערגער שליט"א

לרגל אירוסים נכדתו ב"ר יואל יצחק שליט"א עב"ג החתן יוסף יושע נ"י בהר"ר שלמה מאיר זילבערשטיין הי"ו

הר"ר יודא (בן שרה רבקה לרפ"ש) כהנא הי"ו לרגל שמחת צאצאיו

אירוסים נכדו החתן יוסף לייב בן בנו הר"ר משה מרדכי הי"ו עב"ג בת הר"ר אליעזר וויינבערגער הי"ו
נישואי נכדתו בת הר"ר יחיאל מיכל הערמאן הי"ו עב"ג החתן יונתן נ"י בן הר"ר יודא אשר ראטבארט הי"ו

זכות וברכת רביה"ק זי"ע יחול על ראשם, שיזכו לזרות רב נחת וקדושה מכל יוצאי חלציהם בשפע רב עד בלי די

• וְהֵם יַעֲלוּ לְזַכְרוֹן •

לע"ג הרה"ח המפורסם איש חסיד היה,
אהב לעשות צדקה וחסד בהצנע לכת, ידאח' הוא אוצרו

מוה"ר ישראל דוב ע"ה

מענדלאוויטש שו"ב

נפטר ר"ח כסלו תשס"ח לפ"ק

הרה"ח הנודע, איש החסד וירא אלקים, הסתופף בצל רביה"ק זי"ע
ובדרכו ובספריו הק' נפשו קשורה, בריח התיכון של מוסדות "בנות
ירושלים", עמד בנבחר למען אמונת המתורה בעיר ה' שמה

רבי יהודא ארי' (לייב) ז"ל ווייס

ב"ר צבי הלוי ז"ל

נפטר כ"א חשון תשנ"ו לפ"ק

הרה"ח ירא ושלם, לימד תורה ויראה והשריש אמונת ה' בילדי
ישראל, מתלמידי רביה"ק זי"ע מעיר סאטמאר והסתופף בצלו כל
ימיו, וזכה לשמש ולהשיב רוחו, הגה ועסק בתורתו בקביעות

רבי אלי' דוד ז"ל מירנויער

ב"ר יצחק הלוי ז"ל

נפטר כ"ח חשון תשנ"ו לפ"ק

הרה"ח היקר, עמל בתורה בש"ס ופוסקים, צנוע ומעלי בעבודת ה',
פעל ועשה במס"ג לזכות מוסדות רבינו ועבור המוסדות עמה"ק
בארץ ישראל, דביקותו תמיד ברכי"ק זי"ע ותורתו שגורה על פיו

רבי ישראל ארי' ז"ל גאלדבערגער

ב"ר אברהם אבא ז"ל

נפטר שמיני עצרת תשפ"א לפ"ק

האשה החשובה והנעוצה, אשה יראת ה' היא התהלל,
מפורסמת במדותיה הנעימות, ובאמונה הברורה

מרת מלכה ע"ה ב"ר שמואל ז"ל

אשת הרה"ח ר' חנוך אלימלך ווידער ז"ל

נפטרה כ"ז חשון תשס"ח לפ"ק

הצוה"ח אשת חיל בחכמת נשים בניה, לאחר שנתייחמה
מאביה עזרה במסג"פ שאחיה ילמדו אצל רביה"ק בעיר סאטמאר

מרת ליבא ע"ה בת הגה"ח ר' אהרן פר"מ זצ"ל

אשת הרה"ח המפ"ר רבי יקותיאל זלמן ז"ל בינער

נפטרה ב' כסלו תשע"ב לפ"ק

ולע"ג בתם היחידה רחל לאה ע"ה נפטרה ו' תשרי תשפ"א

הרה"ח ר' מרדכי משה ספרא
ב"ר יחזקאל שרגא ז"ל

נפטר ה' ניסן תש"פ

Kotsamir.com

עילוי נשמת

הרה"ח ר' משה מנחם
ב"ר יוסף ז"ל

נפטר ערב פסח תש"פ

א

קושיות ודקדוקים בפרשת השבוע

הקדמה ליישוב קושיא א רלהלן

וְאֶבְרָהָם יִזְקֶן, בָּא בַּיָּמִים, וְהָיָה בְּרַךְ אֶת אֶבְרָהָם כָּל.

און אין אַנדערן פסוק [שלאחריו] שטייט: וַיֹּאמֶר אֶבְרָהָם אֶל עֲבָדָיו, שְׂטִיט נֹאכְאֲמָאָל [לשון "זקן"] "יִזְקֶן" בִּיתוֹ, הַמִּשְׁל כָּל אֲשֶׁר לוֹ, עַר הָאֵט אִים גַּעְהִיטן שִׁים נָא יִדְךָ תַּחַת יָרְכִי, וְאֲשִׁבֶּעַךְ וְגו', און די גאַנצע פרשה וואָס שטייט דערנאָךְ.

ב

כגמרא דרשו: אברהם זקן ויושב בשיבה, שנאמר וְאֶבְרָהָם יִזְקֶן. אליעזר עבד אברהם זקן ויושב בשיבה, שנאמר וַיֹּאמֶר אֶבְרָהָם אֶל עֲבָדָיו "יִזְקֶן" בִּיתוֹ. הַמִּשְׁל כָּל אֲשֶׁר לוֹ, שְׂמִשְׁל בְּתוֹרַת רַבּוֹ. וְכֵן בְּמִצְרַיִם וּבְמִדְבַּר הָיוּ יוֹשְׁבֵי זָאָגט די גמרא אין יומא דף כ"ח א:

לעולם לא פסקה ישיבה מבני ישראל, ביי אידן איז אייביג געווען ישיבות.

ס'שטייט וְאֶבְרָהָם יִזְקֶן, [אברהם אבינו היה] זקן ויושב בשיבה².

[ס'שטייט] וַיֹּאמֶר [אֶבְרָהָם] אֶל עֲבָדָיו "יִזְקֶן" בִּיתוֹ, אליעזר עבד אברהם איז אויך געווען א זקן ויושב בשיבה. הַמִּשְׁל כָּל אֲשֶׁר לוֹ, שְׂמִשְׁל בְּתוֹרַת רַבּוֹ. עַר הָאֵט מוֹשֵׁל געווען בתורת רבו, די תורה וואָס אברהם אבינו האָט מיט אים געלערנט.

רעכנט ער אויס [שכן היה] כסדר. [כי במצרים היה] עמרם זקן ויושב בשיבה [שנאמר] לֵךְ וְאֶסְפַּתְּ אֶת "זְקִנִּי" יִשְׂרָאֵל. [וכן] אין די מדבר שטייט אויך "זְקִנִּי" יִשְׂרָאֵל, א סמן [אז] ס'איז אַלע געווען יושבי בשיבה.

אַזוי זאָגט די גמרא.

ג

ולכאורה האך היו הזקנים יושבים בשיבה בפני משה רבם, והלא הוא כמורה הלכה בפני רבו

פרעגט דער מהרש"א, וויאזוי זענען זיי דען עפעס אַלע געווען יושבי בשיבה נעבן משה רבינו, ס'איז דאָךְ עפעס אַ מורה הלכה בפני רבו. צי ביי אברהם אבינו, אליעזר איז געוועזן אַ מורה הלכה בפני רבו?

ד

ולוה מתרין מהרש"א, על פי דברי הגמרא בסדר משנה, שמקודם למד אותם משה רבינו, ואח"כ למדו הזקנים לכל ישראל וחזרו על דברי משה עצמו, ולכן אינם כמורה הלכה בפני רבם כיון שאמרו רק דברי רבם

זאָגט דער מהרש"א³, ס'איז אַזוי ווי די גמרא זאָגט אין עירובין דעם סדר משנה, משה רבינו האָט געלערנט [מפי הגבורה, ומסור לאהרן ובניו וזקני ישראל],

^א בגמרא יומא (כח): אמר רבי חמא ברבי חנינא, מימיהן של אבותינו לא פרשה 'ישיבה' מהם. היו במצרים, ישיבה עמהם, שנאמר (שמות ג, טו) לֵךְ וְאֶסְפַּתְּ אֶת "זְקִנִּי" יִשְׂרָאֵל. היו במדבר, ישיבה עמהם, שנאמר (בהעלתך יא, טז) אֶסְפָּה לִּי שְׂבָעִים אִישׁ מִזְקְנֵי יִשְׂרָאֵל. אברהם אבינו זקן ויושב בשיבה היה, שנאמר וְאֶבְרָהָם יִזְקֶן וְגו'. יצחק אבינו זקן ויושב בשיבה היה, שנאמר (תולדות כו, א) וַיְהִי כִּי יִזְקֶן יִצְחָק. יעקב אבינו זקן ויושב בשיבה היה, שנאמר (ויחי מח, י) וַעֲיִנִּי יִשְׂרָאֵל כְּבֹדוֹ מִזְקֶן. אליעזר עבד אברהם זקן ויושב בשיבה היה, שנאמר וַיֹּאמֶר אֶבְרָהָם אֶל עֲבָדָיו "יִזְקֶן" בִּיתוֹ. הַמִּשְׁל כָּל אֲשֶׁר לוֹ, אמר רבי אלעזר שמושל בתורת רבו. הוא דְּמִשְׁק אֱלִיעֶזֶר (לך שם, ב), אמר רבי אלעזר שדולה ומשקה מתורתו של רבו לאחרים.

^ב וכמו שדרשו בגמרא קידושין (לב): אין "זקן" אלא חכם, שנאמר אֶסְפָּה לִּי שְׂבָעִים אִישׁ מִזְקְנֵי יִשְׂרָאֵל. רבי יוסי הגלילי אומר אין "זקן" אלא מי 'שְׁקָה' תַּכְמָּה [פירש"י]: דלשון נוטריקון דיבר הכתוב (דקן נוטריקון) 'זה קנה' (חכמה), שנאמר (משלי ח, כב) ה' קִנְיָי רֵאשִׁית דָּרְכּוֹ.

דערנאָכדעם האָבן עס איבערגעגעבן אהרן און די זקני ישראל האָבן איבערגעגעבן דעם וואָס משה רבינו האָט געלערנט, ס'איז אַלעס געווען 'זיינע' ווערטער, אויף אַזאָ אופן אַז מ'האָט נאָר געזאָגט די זעלבע [נדברי משה].

[ומשה רבינו עצמו] ער האָט נישט געקאָנט זאָגן אַזויפיל פאַר יעדן, האָט מען עס איבערגע'חזר'ט [דבריו, ע"י אהרן ובניו וזקני ישראל].

דאָס איז געווען דער מַכְנֵן וואָס זיי זענען געווען יושבים בישיבה, אַזוי זאָגט דער מהרש"א, [וכוונתו, כ"י זיי האָבן איבערגעזאָגט 'זיינע' ווערטער].

ה קושיא א

בישמוח משה מביא מדרש: וְה' בֵּרַךְ אֶת אֲבֹרָהּם בְּכָל, זה אליעזר, מכאן אמרו אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה, שמתוך כך זוכרנו

איך האָב אינזיך געהאַט [לפרש בזה, וואָס] דער זיידע זכרוננו לברכה אין ישמח משה [בפרשתו, ד"ה וְה' בֵּרַךְ] ברענגט אַ מדרש:

וְה' בֵּרַךְ אֶת אֲבֹרָהּם בְּכָל, "זה אליעזר, שנאמר [בן] המשל "בְּכָל" אֲשֶׁר לוֹ. מכאן אמרו חכמים (ברכות לא.) אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה, שמתוך כך זוכרנו.

ו

וקשה איך שייך מאמר זה לכאן, והאיך יתקשר דברי המדרש מרישא לסיפא

(א) ס'איז דאָך אַ פלא, וואו קומט דאָס [אהער, וויאזוי איז עס] פון דאָנעט געדרינגען [מה שאמרו דיפטר אדם מחבירו מתוך דבר הלכה, דמשמע] אַז דאָס איז עפעס כעין זה [ווי דער פסוק זאגט בענין אליעזר. ואינו מובן השייכות, ואיך יתקשר דברי המדרש מרישא לסיפא].

ז

קושיא ב - מתוך הדרוש

(ב) [גם צריך ביאור מה שאמרו שיפטר מחבירו מתוך דבר הלכה, ואמרו העם "שמתוך כך זוכרנו". כי הלא אדרבה עיינינו רואות דדברים בטלים זוכרין יותר מדברי תורה, וכמו שאמרא בגמרא דדברי תורה קשה לקנות ככלי כסף, ונוח לאבדן ככלי זכוכית]. (הקושיא בדברי רבינו בארוכה, באות פה-פה)

ח

המשך ההקדמה ליישוב קושיא א

[וחשבתי לפרש] דעס ענין [מה שמדייק במדרש הנזכר מלשון הפסוק] הַמוֹשֵׁל בְּכָל אֲשֶׁר לוֹ,

² במהרש"א (בחידושי אגדות יומא שם, ד"ה שנאמר): ונראה, יושב בישיבתן דזקנים, לאו ממש הוא, שהרי היו אסורין בפני רבן משה תוך ג' פרסאות, כדאמרין פרק הדר (עירובין סג.). אלא כדאמרין פרק כיצד מעברין (סם נד:) כיצד סדר משנה, משה למד מפי הגבורה, נכנס אהרן כו', נכנסו זקנים למדו כל ישראל. דמפי משה לא היה אפשר שילמדו כל ישראל.

¹ בגמרא עירובין (נד:) תנו רבנן, כיצד סדר משנה, משה למד מפי הגבורה, נכנס אהרן ושנה לו משה פירקו. נסתלק אהרן וישב לשמאל משה, נכנסו בניו ושנה להן משה פירקו. נסתלקו בניו, אלעזר ישב לימין משה ואיתמר לשמאל אהרן, רבי יהודה אומר לעולם אהרן לימין משה חזור, נכנסו זקנים ושנה להן משה פירקו. נסתלקו זקנים, נכנסו כל העם ושנה להן משה פירקו. נמצאו ביד אהרן ארבעה, ביד בניו שלשה, וביד הזקנים שנים, וביד כל העם אחד. נסתלק משה ושנה להן אהרן פירקו, נסתלק אהרן שנו להן בניו פירקו, נסתלקו בניו שנו להן זקנים פירקו, נמצא ביד הכל ארבעה. מכאן אמר רבי אליעזר חייב אדם לשנות לתלמידו ארבעה פעמים, וקל וחומר, ומה אהרן שלמד מפי משה ומשה מפי הגבורה כך, הדיוט מפי הדיוט על אחת כמה וכמה.

ה קדשו דברי פתיחה - ג' חיי שרה תשכ"ח לשון

[דוהו אליעזר. ויבואר מיט דעם] וואָס כ'האָב נאָכגעזאָגט (באות ב) די גמרא אין יומא [שאליעזר היה מושל בתורת רבו, וכמו שמפרש המהרש"א] אַז די אַלע ווערטער וואָס ער האָט געזאָגט איז געווען [מדבריו של] אברהם אבינו.

ט

[כעין זה] שטייט, דער מדרש זאָגט טאָקע דאָ אין די וואָכעדיגע סדרה ביי אברהם אבינו, אין מדרש רבה^ה [על הפסוק] וַיִּסָּף אַבְרָהָם וַיִּקַּח אִשָּׁה וְשָׁמָּה קָטוּרָה. כתיב אֲשֶׁרִי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ בְּעֵצַת רָשָׁעִים וגו', וּבְתוֹרָתוֹ יִהְיֶה יוֹמָם וְלַיְלָה, מהיכן למד תורה, רב אין לו, אָב לא היה לו, ער האָט נישט געהאַט ביי וועם צו לערנען. נאָר ער האָט געהאַט שְׁנֵי פְּלִיט נובעות לו חֲכָמָה [ותורה]. אזוי זאָגט דער מדרש.

[און] ממילא ער [אליעזר] האָט עס איבערגעגעבן [לאחרים, מהתורה וחכמה של אברהם אבינו]. [סיום הענין, בהמשך ההקדמה לישוב קושיא א, באות עז]

י

הקדמה לקושיא ג-ד

בתנחומא דורש בפסוק וַיִּסָּף אַבְרָהָם, ענין מה שחקנו ג' תפילות בכל יום, ושצריך 'להוסיף' בתורה ובתפלה בכל יום ס'שטייט אין מדרש תנחומא די וואָכעדיגע סדרה [סימן ה], [על הפסוק] (כה, א) וַיִּוָּסֶף אַבְרָהָם וַיִּקַּח אִשָּׁה וְשָׁמָּה קָטוּרָה.

זאָגט דער מדרש תנחומא^ה, שטעלט ער זיך אַראָפּ [אויף דעם פסוק], ילמדינו רבינו, כמה תפילות מתפלל אדם בכל יום, וויפיל תפילות דארף מען מתפלל זיין יעדן טאָג. כך שנו חכמים, [דצריך להתפלל ג' פעמים ביום], שְׁחִרְיָת, מְנַחָה, עֶרְבִית.

לְמָה, ווייל דער טאָג איז אויף דריי אופנים, שְׁחִרְיָת הייבט זיך אָן די זון, מְנַחָה דעמאלטס איז השמש בצהרים, און ווען ס'איז געווען עֶרְבִית איז שוין דערנאָך. רעכנט ער [אויס], ווייל דער טאָג ווערט נשתנה לויטן זמן, [און] לויט דעם מצב פונעם טאָג דארף מען האָבן אַ [באזונדערע] תפילה. אזוי זאָגט דער מדרש [בשם רבי שמואל בר נחמן].

^ה בבראשית רבה (סא, א) [וכעין זה בגמרא עבודה זרה יח:]: וַיִּסָּף אַבְרָהָם וַיִּקַּח אִשָּׁה וְשָׁמָּה קָטוּרָה. כתיב (תהלים א, א-ב) אֲשֶׁרִי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ בְּעֵצַת רָשָׁעִים, זה דור הפלגה, וּבְדֶרֶךְ חַטָּאִים לֹא עָמַד, אלו אנשי סדום וגו', וּבְמִוֶּשֶׁב לְצִים לֹא יָשָׁב זה אבימלך וכו'. וּבְתוֹרָתוֹ יִהְיֶה, אמר ר"ש, אב לא למדו ורב לא היה לו, ומהיכן למד את התורה, אלא זימן לו הקב"ה שתי כליותיו כמין שני רבנים, והיו נובעות ומלמדות אותו תורה וחכמה וכו'. וְכָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יַצְלִיחַ, אלו בני קטורה, שנאמר וַיִּסָּף אַבְרָהָם וַיִּקַּח אִשָּׁה וְשָׁמָּה קָטוּרָה.

^י בתנחומא (סימן ה): וַיִּסָּף אַבְרָהָם וַיִּקַּח אִשָּׁה. ילמדינו רבינו, כמה תפילות אדם מתפלל ביום. רבי שמואל בר נחמן אמר לפי שהיום משתנה ג' פעמים בכל יום, לפיכך צריך האדם להתפלל ג' פעמים בכל יום, בשחרית השמש במזרח, ובצהרים באמצע הריקע, ובמנחה במערב. רבי יהושע בן לוי אמר, אברהם תיקן תפילת הבוקר, שנאמר (ויירא יט, כז) וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר, יצחק תיקן תפילת מנחה, שנאמר (חיי כד, לו) וַיֵּצֵא יִצְחָק לִשְׁחָה בִּשְׂדֵה לָפְנוֹת עֶרֶב, יעקב תיקן תפילת הערב, שנאמר (ויצא כח, יא) וַיִּסָּע בְּמָקוֹם וַיִּלָּךְ שָׁם כִּי בָא הַשֶּׁמֶשׁ. רבי עקיבא כשהיה מתפלל עם הצבור היה מתפלל כדרכו, וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו, אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת, מפני כריעות והשתחויות.

ומה ראו לתקן ג' תפילות, כדי שיהא אדם מוסיף בתפלתו. ולא בתפילה בלבד, אלא אף בתורה יהא מוסיף והולך. ולא בתורה בלבד, אלא אף בבנים אם נשא אשה ומתה ישא אחרת ויעמיד ממנה בנים, תדע לך שהרי אברהם שמתה אשתו לא ישב לו, אלא לקח אשה, שנאמר וַיִּסָּף אַבְרָהָם וַיִּקַּח אִשָּׁה.

יא

רבי יהושע בן לוי זאָגט, תפילות אבות תקנוס', אברהם אבינו [תיקן] תפילת שחרית, און יצחק תפילת מנחה, און [יעקב] תפילת ערבית. רעכנט ער אויס [אויך] פון יצחק'ן און פון יעקב.

יב

נאָכדעם ברענגט ער ווייטער, רבי עקיבא כשהיה מתפלל עם הציבור, היה מקצר ועולה, [וכשהיה מתפלל] בינו לבין עצמו, האָט מען אים געטראָפן, ער איז געווען בזוית זו און מ'האָט אים געפונען בזוית אחרת, וועגן די כריעות והשתחויות.

יג

ולמה מתפללין ג' פעמים בכל יום, זאָגט דער מדרש ווייטער. פאָרוואָס, כדי שיהא כל אדם מוסיף בתפילה, מ'זאל מוסיף זיין בתפילה. ולא בתפילה [בלבד], אלא גם בתורה צריך להיות מוסיף, [אויך ביי תורה] דאָרף מען אלץ מוסיף זיין בכל פעם.

[און] אזוי האָט אברהם אבינו געטון [שהוסיף] במעשים טובים, [און] בבנים אויכעט. [ולכן] כאָטשיג ער האָט געהאָט בנים, פונדעסטוועגן ויָסַף אַבְרָהָם וַיִּקַּח אִשָּׁה.

אזוי שטעלט ער אַראָפּ [המדרש תנחומא] ביי דעם לשון "וַיִּסַּף" אַבְרָהָם, שטעלט ער אַראָפּ דעם ענין פון די הוספות.

יד

קושיא ג

וצריך ביאור, דלאחר שאמר דיש 'חוב' להתפלל ג' פעמים בכל יום, מה שייך עוד 'להוסיף' על זה, והלא הכל בכלל החיוב

ג) לעולם דער מדרש לכאורה איז אַ פלא.

ער האָט דאָך שוין געזאָגט [אז] דריי מאָל דאָרף מען דאווענען, אזוי ווי דער טאָג [משתנה לפי הילוך השמש], און אז די אבות האָבן [עס] מתקן געווען, [ואם כן צ"ב] וואָס איז דער "מוסיף", איבערדעם דאָרף מען דריי מאָל?

ס'האָט דאָך עפעס אַ שיעור [קצוב פון דריי מאָל], וואָס איז דאָס דער חשבון [של ההוספה], וועלעכס איז אַן עיקר [שהוא החיוב] און וועלעכס איז אַ טפֿיל [שהוא ההוספה על החיוב], וואָס הייסט דאָס עפעס מוסיף זיין.

טו

קושיא ד

וכן מה שאמרו דצריך 'להוסיף' תמיד בתורה, צ"ב מה שייך הוספה בזה, והלא החיוב הוא לעסוק בתורה בכל רגע, והכל מכלל החיוב עצמו

ד) נאָר בתורה [קשה יותר מהו הכוונה] מ'זאל אלץ "מוסיף" זיין בתורה.

ממה נפשך, מ'איז דאָך מחוייב [ללמוד תמיד, כדכתיב] (יהושע א, ח) וַהֲגִיתָ בוּ יוֹמָם וְלַיְלָה.

¹ מלשון הגמרא בברכות (כו:).

ווי די גמרא זאגט^א אַקעגן די חֲכָמַת יוֹנִית, [אויב דין האָסט אַ זמן וואָס ס'איז לא יום ולא לילה, וועסטו פטור זיין] [מתלמוד תורה. און] ס'איז נישטאָ [אַזא זמן].
[ואם כן מה נקרא "הוספה" בתורה], ווען איז דען דאָ אַ זמן וואָס מ'איז פטור.

טז

וממה נפשך, ווער ס'איז תוֹרָתוֹ אוּמָנְתוֹ^ט, [איז דאָך אַז] 'אַזוי ווי' ער זעצט זיך לערנען ברויך ער לערנען 'אַ גאַנצן טאָג', 'ווען' ער קאָן'.
[ואמרו חכ"ל]^{יז} "לא יתיר הקדוש ברוך הוא על עוֹן ביטול תורה.

יז

נו 'ווען' קאָן מען מוֹסִיף זיין, 'ווען' זאָל ער מוסיף זיין. ער איז דאָך [שטענדיג] מחוייב, אַלדינגס קער דאָך צום חיוב^{יח}.
איז דען דאָ אַ זמן וואָס מ'איז דען נישט מחוייב געווען [אַז] איך זאָל זאָגן ער הייסט מיר מוסיף זיין. ער מוז דאָך זאָגן [זמן כזה] אַז פריער בין איך נאָכנישט מחוייב געווען פונדעסטוועגן דארף איך מוסיף זיין.
און וואו זענען די הוספות, וואו איז דאָ [שייך] הוספות אין די תורה הקדושה.

יח

קנישיות ודקדוקים בביאור המשנה ראבות

בענין התמדת התורה, ומדות טובות

נאָר דער אמת איז אַזוי.

יט

במשנה: הִפֹּךְ בָּהּ וְהִפֹּךְ בָּהּ דְּכֹלָא בָּהּ, וְכֵן תַּחֲוִי, וְכֵן וְכֵן בָּהּ וּמִנֵּה לָא תוּעֵ, שְׁאִין לָךְ מִדָּה מוֹכֵחַ הִימָנָה
די משנה זאָגט (ראבות ה, כב) אויף די תורה הקדושה:
[בן בג בג אומר], הִפֹּךְ בָּהּ וְהִפֹּךְ בָּהּ, דְּכֹלָא בָּהּ, אַלדינגס איז דאָ אין די תורה הקדושה^י.

^א בגמרא מנחות (צט:) : שאל בן דמה בן אחותו של רבי ישמעאל את רבי ישמעאל, כגון אני שלמדתי כל התורה כולה, מהו ללמוד חֲכָמַת יוֹנִית. קרא עליו המקרא הזה (יהושע א, ח), לא ימֹוש סֵפֶר התוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ וְהִגִּיתָ בוּ יוֹמָם וְלַיְלָה. צא ובדוק שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה, ולמוד בה חכמת יונית.
^ב שאינו עוסק 'באומנות' אחרת, אלא בתורה.

^ג עיין במגן אברהם (קנו, ב) וז"ל: בשבת דף ל"א, בשעה שמכניסין אדם לדין שואלין אותו נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה וכו', ופירש רש"י לפי שאדם צריך להתעסק בדרך ארץ, שאם אין דרך ארץ אין תורה, הוצרך לקבוע עתים לתורה בדבר קצוב, שלא ימשך כל היום לדרך ארץ, עכ"ל [של רש"י]. משמע דמי שאינו צריך לכך, חייב לקיים וְהִגִּיתָ בוּ יוֹמָם וְלַיְלָה [ממש], עיין ביורה דעה סימן רמ"ו.

ובשו"ע התניא הלכות תלמוד תורה (ה, ג): אם מלאכתו נעשית על ידי אחרים, וכן המתפרנס מהצדקה של קהל או יחידים, חייב לעסוק בתורה יומם ולילה ממש בכל ענין, ואינו יוצא ידי חובתו כלל מן התורה בקביעות עתים וכו'.

^ד באיכה רבה (פתיחתא, סימן ב): רבי הונא ורבי ירמיה בשם רבי שמואל ברבי יצחק אמר, מצינו שויתר הקב"ה על עבודת כוכבים ועל גילוי עריות ועל שפיכות דמים, ולא ויתר על מאסה של תורה, שנאמר (ירמ' יט, יא-יב) עַל מָה אֲבִידָה הָאָרֶץ, על עבודת כוכבים ועל גילוי עריות ועל שפיכות דמים אין כתיב כאן, אלא על עֲזָבָם אֶת תּוֹרָתִי.

^ה וכמו שאמרו במשנה (ראבות ב, טז) וְלֹא אֶתָּה בֵּן חוֹרִין לְבַטֵּל מִמֶּנָּה. (דברי יואל).

^ו וז"ל הברטנורא שם: הִפֹּךְ בָּהּ וְהִפֹּךְ בָּהּ. בתורה: דְּכֹלָא בָּהּ. שהכל תמצא בה: וְכֵן וְכֵן בָּהּ. גם עד זקנה ושיבה לא תעובנה: וּמִנֵּה לָא תוּעֵ. שלא תאמר למדתי חכמת ישראל אלך ואלמד חכמת יונית, שאין מותר ללמוד חכמת יונית אלא במקום שאסור להורר בדברי תורה, כגון בבית המרחץ או בבית הכסא. כששאלו את

וּבָהּ תַּחֲזִי, דָּאָרט זאָלסטו אַריינקוקן, דָּאָרט זאָלסטו זען.

סײַב וּבִלְהָ בָּהּ, זאָלסט דײַך 'אויסעלטערן' דָּאָרט [שיעסוק בתורה כל ימיו עד זקנה

ושיבה].

וּמָנָה לֹא תִזְוֶע, זאָלסט דײַך נישט 'אוועקרייזן' פון דער תורה הקדושה.

שְׂאִין לָךְ מִדָּה טוֹבָה הֵימָנָה, נישטאַ קיין בעסערע מִדָּה [פון דעם].

כ

קושיא ה

צריך ביאור מה מוסיף באומרו וּבָהּ תַּחֲזִי, לאחר שכבר אמר הִפְךָ בָּהּ וְהִפְךָ בָּהּ דְּכוּלָּא בָּהּ

(ה) ברויך מען פאַרשטיין, [וואָס זאָגט ער] עפעס אַזויפיל לשונות.

[והלא באומרו תחילה] הִפְךָ בָּהּ וְהִפְךָ בָּהּ דְּכוּלָּא בָּהּ, שטייט דאָך שוין, דאָ ליגט שוין

אַלעס. וואָס שטייט מער אין די אנדערע לשונות פון די משנה, [כגון] וּבָהּ תַּחֲזִי,

זאָלסט קוקן, נו אודאי זאָל מען קוקן, אַז מ'קוקט נישט [לא יתכן להפוך בה]. אַז מ'וויל

מִהִפְךָ זיין בתורה, מוז מען אַריינקוקן, וואָס איז דער בָּהּ תַּחֲזִי.

וואָס האָט מען דאָ די הייליגע חכמים, וואָס איז דער לשון המשנה [מוסיף], וואָס

האָט ער מיר דאָ מוסיף געווען. ער האָט מיר דאָ מוסיף געווען אויף דעם הִפְךָ בָּהּ [אז]

וּבָהּ תַּחֲזִי.

כא

קושיא ו

וכן מה מוסיף עוד יותר באומרו סײַב וּבִלְהָ בָּהּ וּמָנָה לֹא תִזְוֶע, והלא

הכל ענין אחד שיעסוק תמיד בתורה, ולמה כופל הענין בכמה לשונות

(ו) [און] נאָכנישט גענוג [במה דקאמר עד השתא, הוסיף עוד לומר] סײַב וּבִלְהָ בָּהּ, וּמָנָה

לֹא תִזְוֶע, זאָלסט דײַך נישט אַוועקרייזן.

ממה נפשך, אַז ער איז כסדר [עוסק בתורה עד זקנה ושיבה, הרי אינו מזיע עצמו הימנה].

עפעס מוז דאָך דאָ זיין [א כוונה בכל פרט שהוסיפה המשנה].

כב

קושיא ז

מה שמסיים שְׂאִין לָךְ מִדָּה טוֹבָה הֵימָנָה, קשה והלא עסק התורה הוא חיוב גמור, ולא רק איזה "מדה טובה"

(ז) [וכן צ"ב מה שמסיים] שְׂאִין לָךְ מִדָּה טוֹבָה הֵימָנָה, [וכי עסק התורה] דאָס איז עפעס

אַ "מִדָּה טוֹבָה"? ס'איז דאָך אַ "חיוב" [לעסוק בתורה] וויפיל מ'קען, דער וואָס ער קען.

[חרץ] איינער וואָס ער קען נישט. [קען ער דאָך נישט].

[און] מילא ווער ס'איז אַ [עוסק במלאכה], ווער ס'האָט אַן אומָננות, [ואינו יכול לעסוק

בתורה כל שעה, אבל עכ"פ] איז ער מחוייב קוֹבֵעַ עֲתִים לְתוֹרָה צו זיין כְּפִי יְכָלְתוּי. ס'איז

רבי יהושע מהו ללמד אדם את בנו חכמת יוגית, אמר להם ילמדנו בשעה שאינו לא יום ולא לילה, דהא כתיב וְהִגִּיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה.

י" כנפסק ברמב"ם (תלמוד תורה א, ח) ובשלחן ערוך יורה דעה (רמז, א): כל איש ישראל חייב בתלמוד תורה, בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורים, בין בחור בין זקן גדול, אפילו עני המחזיר על הפתחים, אפילו בעל אשה ובנים, חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה, שנאמר וְהִגִּיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה.

ובשלחן ערוך אורח חיים (קנה, א): אחר שיצא מבית הכנסת [לאחר התפילה], ילך לבית המדרש ויקבע עת ללמוד. וצריך שאותו עת יהיה קבוע, שלא יעבידנו אף אם הוא סבור להרויח הרבה.

‘מדות’? מדות איז דאך עפעס אנדערש, [אבער] דאָס איז דאָך טאַקע אַ חיוּב גמור, ס’איז נישט נאָר בלויז שאַין לֶךְ ‘מדה טובה’ הימנה.

כג
[התחלת התירון]

נאָר דער אמת איז אזוי. (ההמשך באות זה)

כד
קושיא ח

להבין לשון הַפֶּךְ בַּהּ וְהַפֶּךְ בָּהּ, מה שיך לכאן ענין הפיכה, ובפרט מה שאומרו בכפל לשון
(ח) קודם [נדרקדק עוד] וואָס איז דעס לשון הַפֶּךְ בַּהּ וְהַפֶּךְ בָּהּ. [דמיון ענין לשון ההיפוך
שהזכירו בזה, ולא אמרו למוד בה, או יגע בה. גם למה נכפל הלשון הַפֶּךְ בַּהּ ב’ פעמים (דברי יואל)].

כה הקדמה ליישוב הקושיות במשנה ראבות

בביאור המשנה ראבות שלפני זה

יְהוּדָה בֶּן תִּימָא אוֹמֵר הָיוּ עוֹ כְּנָמֵר, הוּא הָיָה אוֹמֵר עוֹ פְּנִים לְגִיְהֵנָם

[נאָר דער אמת איז אזוי]. איך האָב שוין דאָס לאַנג געזאָגט כמה פעמים^{טו}, [לכאן]
וואָס ס’שטייט, די משנה זאָגט (אבות ה, כ): יְהוּדָה בֶּן תִּימָא אוֹמֵר, יְהוּדָה בֶּן תִּימָא
זאָגט, הָיוּ עוֹ כְּנָמֵר, זאָלסט האָבן אין דיר עזות אזוי ווי אַ נָמֵר, וְקָל כְּנָשֶׁר, רֵץ כְּפָצִי,
וְגִבּוֹר כְּפָאִרִי, לַעֲשׂוֹת רָצוֹן אֲבִיךָ שְׂבִשְׁמָיִם.
הוא הָיָה אוֹמֵר, יהודה בן תימא האָט געזאָגט, עז פְּנִים לְגִיְהֵנָם, וכוּשֶׁת פְּנִים לְגֵן
עֵדֶן.

כו
קושיא ט - במשנה ראבות

למה הוצרך לומר "הוא הָיָה אוֹמֵר", באמצע דברי התנא שבמשנה אחת

(ט) [ולכאורה קשה] וואָס זאָגט ער עפעס הוּא הָיָה אוֹמֵר, [והלא ב’ המימרות הם דברי
יהודה בן תימא, ובמשנה אחת נאמרו, ולא נזכר במשנה בעל מימרא אחר אלא הוא, ואם כן מה צורך
להודיענו דהוא היה אומר גם מימרא השניה, והלא מובן זה מאיליו שהוא אמר הכל. (דברי יואל)].

כז
קושיא י - במשנה ראבות

הלא שתי המימרות של יהודה בן תימא, הם סותרים זה לזה. דברישא מְצוֹנָה
להיות עוֹ כְּנָמֵר, ובסיפא אומר כי עוֹ פְּנִים לְגִיְהֵנָם, ואם כן אסור להיות עוֹ פְּנִים

(י) [ועוד יוקשה דהלא] ס’איז דאָ צוויי מימרות, [און] ס’איז ווי אַ סתירה.
ער הייבט אָן, הייסט ער זיין אָן ‘עזות פנים’, עז כְּנָמֵר הייסט ער זיין. ער הייסט
זיין אָן עז כְּנָמֵר, מ’זאָל זיין שטאַרק, מ’זאָל האָבן עזות.
און תיכף זאָגט ער, ‘דער זעלבער’ האָט געזאָגט עז פְּנִים לְגִיְהֵנָם, דער זעלבער
האָט געזאָגט עז פְּנִים לְגִיְהֵנָם וכוּשֶׁת פְּנִים לְגֵן עֵדֶן.
וואָס איז עפעס [פֶּשֶׁט, והלא] דו ביסט דיך עפעס אַליין סותר.

ויעיין עוד באורך בשו"ע התניא הלכות תלמוד תורה (פרק ג).

^{טו} בליל שב"ק ויקהל תשכ"ג (נדרס בדברי יואל ויקהל עמוד שני), ובס"ג שמות תשכ"ו (נדרס בלשה"ק בדברי יואל שמות
עמוד צו-צט), וס"ג וארא תשכ"ו, וישלח תשכ"ז, ואתחנן תשכ"ז.

לשון דברי פתיחה - ג' חיי שרה תשכ"ח קדשו

כח
הקדמה לשוב קושיא מ-
(עד אחר אות לה)

עבור קיום התורה יש להשתמש במדות הפכיות זה כנגד זה, פעם כך ופעם כך, לפי צורך הענין
נאָר דאָס איז דער אמת, טאַקע ביידע [מדות הפכיות דארף זיין].

אַמֶּת וְיָצִיב, צום קיום התורה הקדושה - איבערהויפט אַזוי ווי ס'איז יעצט אין די
שפּעטערע דורות^{טו} - מוז מען האָבן אין זיך אַ כח פון עזות [דקדושה], מ'זאָל נישט
'צוריקשטיין' [און] מ'זאָל נישט בַּטֵּל ווערן פאַרן זָרם הָעוֹלָם, [וואָס] בעווננו הרבים
דער זָרם הָעוֹלָם איז כּנָגֵד התורה הקדושה, [און] מ'דאַרף האָבן אין זיך 'שטאַרקייט'
[אז] מ'זאָל נישט בַּטֵּל ווערן.

כט
ביאור הפסוק: **כִּי לֹא כְנָשִׁים הַמְצִרִית הָעֵבְרִית כִּי חַיֹּת הָנָה**
לכאורה היה סגי לומר כי חַיֹּת הָנָה, ומה צורך להקדמה שאמרו כי לֹא כְנָשִׁים הַמְצִרִית הָעֵבְרִית

ווי איך פלעג דאָס צו זאָגן פֿשׁט", [לפרש] וואָס שטייט [בפרשת שמות (א, ט), וְתִאמְרֵן
הַמִּלֵּלֶת אֶל פְּרַעֲהַ] **כִּי לֹא כְנָשִׁים הַמְצִרִית הָעֵבְרִית כִּי חַיֹּת הָנָה**, [בַּסֵּרָם תְּבֹא אֵלֶיךָ הַמִּלֵּלֶת
וְיִלְדֶיךָ].

פרעגט מען די קשיא^{טו}, וואָס איז די הקדמה "כי לא כְנָשִׁים הַמְצִרִית", זאָל ער
זאָגן [רק] "כי חַיֹּת הָנָה", [נשווה העיקר מה שרצו לומר כי העבריות אינם צריכין למילדות, אבל
למה הוצרכו עוד להקדים ולומר אז] זיי זענען נישט אַזוי ווי די מצריים.

^{טו} ו"ל רבינו בס"ג בלק תשי"ח (לשון קדשו אות עז-טז): איבערדעם זאָגט דאָךְ די גמרא (סוטה מט): בעיקבא
דמשיחא "חוצפא יסגא". [ולכאורה] וואָס איז טייטש "יסגא" וכו'. נאָר דער כלל איז [כין] זֶה לְעֻמַּת זֶה עֲשֵׂה
אֱלֹקִים, [וואס כן לעומת החוצפה של הרשעים יש כנגדו מרת העזות דקדושה של עובדי ה', וממילא] אַז חוצפא כלפי שמיא
נוצט פאַר "זיין", [אין] על אחת כמה וכמה אַז מ'איז "עז כְּנָמֵר" [לעבודת ה' ושמירת התורה] וכו'.

[דהנה] דער אמת, אַז מ'זאָל זיך דערהאַלטן מיטן דָּרֶךְ הַתּוֹרָה, איז גרויסע נסיונות. [ווייל] די כוחות
הטומאה, די כוחות היצר, און דער גאַנצער מְהוּת הָעוֹלָם, איז 'כְּנָגֵד' התורה הקדושה. דאָס טבעיות הָעוֹלָם.
איבערהויפט אין א דור פֿרֶזֶץ [כזה], איז דאָךְ נישטאָ וואָס צו רעדן. [וממילא] וויאזוי קאָן מען זיך דערהאַלטן
אַקעגן אַ גאַנצע וועלט? מוז מען האָבן אין זיך 'שטאַרקייט'! די מדה פון א איד, א 'שטאַרקייט' אַז מען 'לאָזט
נישט נאָך'. [ויש להמליך לטובה, מה שנאמר] כִּי עַם קָשֶׁה עָרְף הוּא (תשא לב, ט, לר, ט), [כי בעצם] דאָס איז א אידישע
מדה. [נאָך] 'דאָרט' [בחטא העגל] האָבן זיי געזינדיגט מיט דעם. אָבער ווידעראום [כדין] אַז מ'זאָל דינען דעם
באַשעפער, מ'זאָל זיין א צדיק אמת, מוז מען האָבן [מדה זו, צו] זיין א 'שטאַרקער קָשֶׁה עָרְף'. מ'זאָל נישט
נַתְּכָטֵל ווערן! מ'זאָל נישט האָבן קיין הֶתְבַּטְלוּת [נגד העולם]. מ'זאָל נישט 'אַכְלָאוּן' דורך די גרויסע נסיונות.
[וואס חוצפה מהני להרשעים להפק רצונם, אין] א קל וחומר בן בנו של קל וחומר, מדה טובה מרובה ממדה
פורעניות. [מה דאָך] אַז ביי עונשים, ביי טומאה, איז חוצפא כלפי שמיא מהני, אַקעגן זיינע שרי הטומאה. על
אחת כמה וכמה אַז מ'האָט 'חוצפה דקדושה', האָט מען סיוע מלמעלה.

פֿאַרדעם האָבן זיי געזאָגט בעיקבא דמשיחא [חוצפא יסגא]. איז דאָס ביידע אמת, [כי יש שתי בחינות בענין
החוצפה שכדור האחרון]. (א) מ'איז מתאונן אויף דעם גרויסן "עזות" פונעם דור [שאינו כהוגן]. (ב) און ווידעראום
פֿאַרקערט [לטובה]. אַז ס'איז טאַקע אַז דור ווי ער רעכנט אויס [בהמשנה שם, שם] אַז ס'מַרְע מְשִׁתּוּלָל, [און] יִרְאִי
חֶטָּא יִמָּאָסוּ ווי ס'שטייט (סוטה שם, וסנהדרין צז), נְעָרִים פִּנְיָ זָקֵנִים לְבִינֵנוּ ווי ער רעכנט אויס. ממילא איז דאָךְ
אויכעט [זה לעומת זה, שצריכין אנו להשתמש עם "עזות" דקדושה], מוז מען האָבן אַ בחינת "חוצפא" אַקעגן "דור".
איבערדעם בעיקבא דמשיחא וועט זיין חוצפא יסגא. אַז מ'האַלט זיך נאָך אין דָּרֶךְ הָאֱמֶת, מעג זיין [להתחצף
אפילו] אַקעגן גאַנצן דור וכו'. ממילא דאַרף מען האָבן אַ כח דערקעגן [כל הדור], און דאָס איז נאָך מיטן [כח פון]
"חוצפא" יסגא, די "שטאַרקייט" פון א איד. בריוך מען זיך אַרויסלערנען [מן חוצפה שלהם], מאַלְבִּי תַחֲקֻמֵּי
מִצְוֹתָךְ (תהלים קיט, צח). [אז] מיט "עזות דקדושה" זאָל מיר די זכיה האָבן, מ'זאָל זיך האַלטן אַמֶּת־דיג אין דָּרֶךְ
הַתּוֹרָה און אין דָּרֶךְ הָאֱמֶת.

^י בס"ג שמות תשכ"ו, וארא תשכ"ז, וישלח תשכ"ז, ואתחנן תשכ"ז. ועיין עוד קרוב לזה בס"ג וארא תשכ"ב.

^י עיין קושיא זו ביישמוח משה שמות (ד"ה ויאמר מלך מצרים) וד"ל: עוד קשה בתשובתו כי לא כְנָשִׁים הַמְצִרִית וגו',
דשפת תיר הוא, דהיה ראוי לומר 'נשים העבריות חיות הנה', 'ומצריות' מאן דכר שמיהו.

ל

אמנם רש"י מפרש אומרים כי "חיות" הנה, שהם משוליים לחיות השדה, וצ"ב דאף שנמשלה גבורתם לגבורת החיות, אבל מ"מ הרי הם צריכים למילדות כדרך בני אדם

[ולזה ביארתי כי] ער מוז זאגן די הקדמה.

[ווייל אויף] **כי חיות הנה זאגט רש"י**, זיי זענען געגלעכנט צו חיות. [שנאמר גור

אריה יהודה, בגימין זאב יטרף, נפתלי אילה שלחה, וכדומה].

[ולכאורה] וואס הייסט [זיי זענען ווין חיות, [נו] אז זיי זענען געגלעכנט צו חיות ברויכן זיי [שוין] נישט קיין מילדות? איז דען אזוי די טבע, זענען זיי דען אין די 'טבע' געגלעכנט צו חיות צו עפעס אנדערש אויכעט, אז זיי זענען אזוי ווי חיות [שאינם צריכין מילדות. והלא] די 'טבע' [של בני ישראל] איז דאך אזוי ווי פון מענטשן [שצריכים מילדות], נישט [די טבע] פון חיות.

לא

וביארתי, שהם אמרו לפרעה, דבאם יש לישראל גבורת החיות, לעמוד איתן כחלמיש לעבודת ה', אז הש"ת עוזר להם מכל צרתם. וע"כ במצרים בזכות זה נתקיים אצלם כי בטרם תבוא אליהן המלכות וילדו

נאָר וואָס דען. **אז מ'איז עומד בנסיונות, מ'איז שטארק ביי זיך, [מ'האט] די מדות** [של החיות לצורך עבודת ה', שהם] **עז 'פנמ', קל 'פנשר',** וכדומה. [דעמאלטס] **טוט דער אייברשטער נסים, און דער אייברשטער העלפט** [אז] **מ'האט הצלחה,** [ולכן במצרים שהיה להם עזות דקדושה, אירע להם נסים כי בטרם תבוא אליהן המלכות וילדו].

לב

אבל יען שהוצרכו לומר שישראל יש להם מדת העזות, הוצרכו להקדים ולומר כי לא כנשים המצרית העברית, והיינו שהעזות שלהם אינו כהעזות של הגוים, רק הוא מדת גבורה ועזות דקדושה, עבור קיום התורה ודרך האמת

נו **אז מ'זאגט זיי זענען אזוי ווי "חיות",** נו [לכאורה] **"עזות" איז דאך א גוי'אישע מדה סוף כל סוף,** [וכמו שמסיים המשנה] **עז פנים לגיהנם.**

[ולכן בתחילת דברי המילדות לפרעה] שטעלט ער קודם **אן הקדמה** [כי לא כנשים המצרית העברית]. איך וועל דיר דא דערציילן אז אידן האבן אין זיך [מדות] **אזוי ווי "חיות",** זאלסטו וויסן [אבער, אז] **נישט די "גוי'אישע מדה" פון "עזות",** מוז ער זאגן **כי לא כנשים המצרית העברית, כאטשיג כי "חיות" הנה,** זענען טאקע **כי חיות, אבער נישט חלילה** [שישתמשו במדת העזות באופן] **מ'זאל אוועקגיין פונעם אמת.**

[אלא ביחד עם מדת העזות דקדושה], **נעבן דעם, ברויך מען צו זיין א גרויסער בעל דרך ארץ, מ'דארף זיין ביי זיך צובראכן פחדס הנשבר.** [עד כן ממה שביארתי בפרשת שמות].

לג

היוצא מזה לענינינו:

האמת הוא שבעלמא אסור להיות עזות פנים, והיא מדה רעה שע"י מתחלל שם שמים ושם אביו ורבו, ורק לצורך קיום התורה וכבוד שמים צריך שיהיה פניו איתן כחלמיש. ולזה צריך שיהיה לאדם כח הבוחן ובקשת האמת, לידע מתי צריכין להשתמש במדת עז כנמר

אזוי ווי דער אמת איז.

אז מ'מוז 'מיטמאכן' אין די דורות, מ'זאל זיך האלטן ביי אידישקייט און ביי

^ט ברש"י (שמות א, ט): **כי חיות הנה.** בקיאות כמילדות, תרגום מילדות, תיחא. ורבותינו דרשו, הרי הן משולות לחיות השדה שאינן צריכות מילדות. והיכן משולות לחיות, גור 'אריה', 'זאב' יטרף, בכור 'שורו', 'אילה' שלחה (ויחי מט). ומי שלא נכתב בו, הרי הכתוב כללן, ויברך אותם (שם, כח). נעוד כתיב (יחזקאל יט, ב) מה אמך לביאה.

תורה, [וואָס] מ'טאָר נישט האָבן קיין "עזות" דאָרט וואו מ'ברויך נישט, [צו דעם] מוז מען האָבן אַ גרויסן "כח הבוחן", מ'זאָל זיין אַ פֿעל דָּרף אַרץ.^כ

אַז נישט, איז עס אַזוי ווי די הייליגע חכמים זאָגן^{כא}, אַז הַבּוֹעַט באַביו וברכו ובמי שגדול ממנו [בחכמה, מה הבריות אומרות עליו, אוי לאביו ורבו שלמדוהו תורה].

לד

[והדרך הנכון הוא], מ'זאָל זיין צוריקגעצויגן. 'ווען' מ'מוז נישט [נוצן שטאַרקייט], זאָל מען זיין צוריקגעצויגן. [כדי] מ'זאָל נישט זאָגן חלילה, ארור שזוה ילד ארור שזוה גִּדְּלִיכּ.

און ס'איז טאָקע אַ שלעכטע מדה [להיות לו "עזות" פנים]. און מ'פֿאַלט אַריין אין נגיעות, און אין פֿניות, און כדומה וכדומה, [להשתמש במדת העזות שלא לשם שמים].

לה

[ולכן צריך] מ'זאָל זיך מִתְבּוֹדֵד זיין פֿינאָ לְבִין קוֹנֵוֹ ביי יעדער זאָך, [להתבונן בכל מדה ולהבין] וואָס מ'ברויך יאָ טון, און וואָס מ'ברויך נישט טון. ברויך מען האָבן אַ דַּעַת תּוֹרָה. און אַ דָּרף אַרץ מ'זאָל האָבן.

לו

ישוב קושיא ט"ו

ולכן מתחיל המשנה הַיּוֹ עוֹ פִּנְמָר, כי בכדי להתקיים בדרך התורה, צריך שלא יבוש מפני בני אדם המלעינים עליו בעבודת ה', וכמו שמפרש הטור בכונת משנה זו

איבערדעם זאָגט דאָס די משנה, ער הייבט אָן צו זאָגן [הוּ] עוֹ פִּנְמָר, וואָרן

^כ עיין במסילת ישרים (פרק כ) ז"ל: שאין לרדן בחסידות המעשה באשר הוא שם לבד, אך צריך לפנות כה וכה לכל הצדדין שיוכל שכל האדם לראות, עד שידון באמת איזה יכשר יותר, 'העשיה' או 'הפרישה' וכו'.

הנה חייב האדם לשמור כל המצות בכל דקדוקיהם לפני מי שיהיה, ולא יירא ולא יבוש, וכן הוא אומר (תהלים קיט, מז) וְאֶדְבָּרָה בַּעֲדֵיךָ נֶגֶד מַלְאֲכֵי וְלֹא אֲבוֹשׁ, וכן שנינו הַיּוֹ עוֹ פִּנְמָר וגו'. אמנם גם בזה צריך חילוק 'והבחנה', כי כל זה נאמר על גופי המצות שחייבים אנחנו בהם חובה גמורה, שבהם ישנם פניו כחלמיש, אך יש איזה תוספות חסידות שאם יעשה אותם האדם לפני המון העם ישחקו עליו ויתלוצצו, ונמצאו חוטאים ונענשים על ידו, והוא היה יכול להניח מלעשות הדברים ההם, כי אינם חובה מוחלטת, הנה דבר כזה ודאי שיותר הגון הוא לחסיד שיניחם משיעשהו וכו'. נמצאת למד שהבא להתחסד חסידות אמיתית, צריך שישקול כל מעשיו לפי התולדות הנמשכות מהם, ולפי התנאים המתלוים להם, לפי העת, לפי החברה, לפי הנושא, ולפי המקום, ואם 'הפרישה' תוליד יותר קידוש שם שמים ונחת רוח לפניו מן 'המעשה', יפרוש ולא יעשה. או אם מעשה אחד במראיתו הוא טוב, ובתולדותיו או בתנאיו הוא רע, ומעשה אחד רע במראיתו וטוב בתולדותיו, הכל הולך אחר החיתום והתולדות שהיא פרי המעשים באמת, ואין הדברים מסורים אלא ללב מבין ושכל נכון, כי אי אפשר לבאר הפרטים שאין להם קץ, וה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה.

^{כא} בגמרא ברכות (יז): מרגלא בפומיה דרַבָּא, תכלית חכמה, תשובה ומעשים טובים [פירש"י: עיקרה של תורה, שיהא עמה תשובה ומעשים טובים]. שלא יהא אדם קורא ושונה, ובוטט באביו ובאמו וברכו, ובמי שהוא גדול ממנו בחכמה ובמנין. שנאמר (תהלים קיא, י) רִאשִׁית חֲכָמָה יִרְאֵת ה' שֶׁכֶל טוֹב לְכָל עוֹשֵׂיהֶם, לְעוֹשִׂים לֹא נֹאמַר אֵלָא לְעוֹשֵׂיהֶם, לְעוֹשִׂים לִשְׁמָה וְלֹא לְעוֹשִׂים שְׁלֹא לִשְׁמָה, וכל העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא.

ובגמרא יומא (פז): היכי דמי חילול השם וכו', אביי אמר, כדתניא, וְאֶהְבֵּת אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ (ואתחנן ו, ה), שיהא שם שמים מתאָהֵב על ידך, שיהא קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים, ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות. מה הבריות אומרות עליו, אשרי אביו שלמדו תורה, אשרי רבו שלמדו תורה, אוי להם לבריות שלא למדו תורה, פלוני שלמדו תורה ראו כמה נאים דרכיו, כמה מתקנים מעשיו, עליו הכתוב אומר (ישעי' מט, ג) וַיֹּאמֶר לִי עֲבָדִי אֶתָּה יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּךְ אֶתְפָּאֵר. אבל מי שקורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים, ואין משאו ומתנו באמונה, ואין רבונו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו, אוי לו לפלוני שלמדו תורה, אוי לו לאביו שלמדו תורה, אוי לו לרבו שלמדו תורה, פלוני שלמדו תורה ראו כמה מקולקלין מעשיו וכמה מכווערין דרכיו, ועליו הכתוב אומר (יחזקאל לו, כ) וַיִּחַלְלוּ אֶת שֵׁם קִדְשִׁי בְּאָמַר לְהֵם עִם ה' אֱלֹהֵי וּמֵאֲרָצוֹ יִצְאוּ.

ועיין עוד ברמב"ם הל' דעות (א, ה) והל' יסודי התורה (ה, יא).

^{כב} מלשון הגמרא בסנהדרין (נב) ורש"י פרשת אמור (כא, ט).

אָנדרערש גייט נישט, [נאָכמו שםבאר בטור^{כב} ורמ"א^{כד}, כי עז פֿאַר פֿירוש דצריך] שלא יבֿוש מפני [בני אדם] המלעיגים עליו [בעבודת ה'].

אין פֿשטות [איז די כוונת המשנה כדברי הטור], - דאָס האָט מען נאָך אין 'יענע צייטן' געזאָגט, - מ'זאָל נישט ווערן מבוייש, מפני המלעיגים עליו אין עבודת ה'.

[ולכן] מוז מען האָבן אין זיך עזות [דקדושה].

לז

וכדי שלא תסבור שיש פלוגתא בענין זה, דיש אומרים דצריך להיות עז כנמר, ויש אומרים דעז פנים לגיהנם. ובכן יאמרו דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד, וישתמשו באיזה דרך שירצה, לפי מה שיהיה לטובת עצמו.

זאָגט [אַבער] די משנה: "הוא הִיא אומֵר" [עז פנים לגיהנם].

[כי שמא] וועסטו מיינען אפשר [אַז] דאָס איז אַ "פֿלוגתא", [ווען] ס'שטייט [ספּתם] אַ מִשְׁנָה עז פנים לגיהנם ובוֹשֶׁת פנים לִגְן עֵדֶן, [ווייל] ס'איז דאָךְ עפעס אַ סתירה [לאומרו] הוי עז כנמר], וועט ער מיינען [אַז] דאָס איז צוויי מאָן דאָמרים, מֵר אָמֵר [נך], ומר אמר כך, און די וועלן קריגן. איינער זאָגט מיר, איין מאָן דאָמֵר זאָגט זאָלסט זיין אַן עזות פנים, און איין מאָן דאָמֵר זאָגט אַן עז פנים גייט אין גיהנם.

וועט מען דאָךְ מיינען ס'איז אַ פלוגתא.

לח

וועט איינער זאָגן, איך וועל מיר אויסקלויבן וואָס איך וויל, דעביד כמר עבד ודעביד כמר עבד^{כב}, מ'קען טון אַזוי ווי 'דער' מאָן דאָמֵר, און מ'קען טון אַזוי ווי 'דער' מאָן דאָמֵר. אָדער אַזוי ווי ס'וועט אים טויגן [כן יעשה, פעם כך ופעם להיפוך].

^{כב} בטור ריש אורח חיים: יהודה בן תימא אומר וכו'. פרט ארבעה דברים בעבודת הבורא יתברך, והתחיל בעז כנמר, לפי שהוא כלל גדול בעבודת הבורא יתברך, לפי שפעמים אדם חפץ לעשות מצוה ונמנע מלעשותה מפני בני אדם שמלעיגין עליו, ועל כן הזהיר שתעזי פניך כנגד המלעיגין ואל תמנע מלעשות המצוה. וכן אמר רבי יוחנן בן זכאי לתלמידיו (ברכות כח): יהי רצון שתהא מורא שמים עליהם כמורא בשר ודם. וכן הוא אומר לענין הכושה, שפעמים אדם מתבייש מפני האדם יותר ממה שיתבייש מפני הבורא יתברך, על כן הזהיר שתעזי מצחך כנגד המלעיגים ולא תבוש, וכן אמר רוד ע"ה [תהלים קיט, מו] אֲדַבְרָה בְּעִדְתְּךָ נֶגֶד מַלְכִים וְלֹא אֲבוֹשׁ, אף כי היה נדרף ובורח בין האומות, היה מחזיק בתורתו ולומד, אף כי היו מלעיגים עליו:

ויעין בבית יוסף שם וז"ל: מה שכתב בעבודת הבורא יתברך. משום דקצת דברים אלו נראה שהם הפך עבודתו יתברך, שהעזות נאמר עליו (אבות שם) עז פנים לגיהנם וכו', נראה שהם טובים לעניני העולם הזה ואין לעבודתו יתברך עסק בהם, לכך אמר שכולם לעבודת השי"ת, וכמו שיבאר.

ומה שכתב והתחיל בעז כנמר לפי שהוא כלל גדול בעבודת הבורא יתברך, משום דקשה וכו'. ועוד שלא היה ראוי להתחיל במדת עז אף על פי שהוא בעבודת הבורא יתברך, לכך כתב שהטעם שהקדימו, לפי שהוא כלל גדול בעבודת הבורא יתברך, לפי שפעמים אדם חפץ לעשות מצוה ונמנע מלעשותה מפני בני אדם שמלעיגין עליו וכו'. ומשום דקשה היאך אפשר שיתבייש האדם מבני אדם ולא יתבייש מהשם יתברך, שאתה אומר שימנע אדם לפעמים מלעשות מצוה מפני שלא ילעיגו עליו, לכך אמר אל תתמה, שהרי רבי יוחנן בן זכאי אמר לתלמידיו יהי רצון שתהא מורא שמים עליהם וכו', וכיון שמצינו שלפעמים אדם ירא מעשות עבירה מפני בשר ודם יותר ממה שהוא ירא מפני השי"ת, משם נלמד לענין עשיית מצוה, שלפעמים אדם מניח מלעשותה מפני שהוא מתבייש מבני אדם יותר ממה שמתבייש מהשי"ת, שמניח מלעשות מצוה וכו'.

ומה שכתב על כן הזהיר שתעזי מצחך כנגד המלעיגים ולא תבוש. מפני שמדת העזות מגונה מאד, כמו שנזכר, ואין ראוי להשתמש ממנה כלל אפילו בעבודת השם יתברך לדבר דברי עזות כנגד המלעיגים, כי יקנה קנין בנפשו להיות עז אפילו שלא במקום עבודתו יתברך, לכך כתב ולא תבוש, כלומר אם אני אומר לך שתעזי מצחך כנגד המלעיגים, אינו לדבר להם דברי עזות, אלא לענין שלא תבוש מהם אף על פי שילעיגו עליך. [ויעין שם ע"ד, וכו"ב"ח שם].

^{כד} ברמ"א [א"ח שם, א]: ולא יתבייש מפני בני אדם המלעיגים עליו בעבודת השם יתברך.

^{כב} לשון המורגל בפרוסקים. והוא מדברי הגמרא בברכות (כז): השתא דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר, דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד. [ויעין שם בדברי הפרוסקים, דמ"א אין לעשות תרתי דסתרי לנקוט כקולת שניהם].

פונקט פאַרקערט [ווי ס'דאַרף זיין].

ווען מ'ברויך צו זיין אן "עזות פנים", וועט ער זאגן איך פאַרלאָז מיך אויף דעם מאן דאָמער וואָס ער זאָגט עז פנים [לְגִיהֶנּוּ], און ווען מ'ברויך צו זיין א "בושֶׁת פנים", וועט ער זאגן איך פאַרלאָז מיך אויף דעם מאן דאָמער וואָס ער הייסט מיר זיין אן עזות פנים. - נו טויג דאָך נישט.

לט

לזה מדרגה המשנה כי אין בזה שום פלוגתא, אלא אותו תנא עצמו "הוא היה אומר" עז פנים לְגִיהֶנּוּ. כי באמת מדת העזות מדה רעה היא, רק לשם שמיום וקיום התורה צריכין להשתמש בעזות וקדושה ולהיות עז פנים

איבערדעם זאָגט די משנה: "הוא היה אומר" [עז פנים לְגִיהֶנּוּ], ס'איז 'דער זעלבער', דאָס איז נישט קיין 'פלוגתא', דער זעלבער מאן דאָמער וואָס ער זאָגט אן אַז מ'זאל זיין [שטאַרק], מ'זאל האָבן אין זיך "עזות", צו "אידישקייט", 'דער' זאָגט אן זאָלסט וויסן אן עזות פנים גייט אין גִיהֶנּוּ, ובוֹשֶׁת פנים לְגַן עֵדֶן.

טאָקע 'דער' מאן דאָמער, הוא היה אומר.

זאָגט דאָס די משנה, [אז] דאָס איז דער זעלבער, [און] דאָס איז נישט קיין פלוגתא.

מ

ישוב הקושיות במשנה ראבות

ישוב קושיא ח

ואם תאמר איכה נדע מתי להיות עז כנמר, ומתי להיות לו בושת פנים. לזה אמרה המשנה אחר כך: הִפְךָ בָּהּ וְהִפְךָ בָּהּ, ש"י התורה הק' תדע דרך האמת במדות "הפכיות" אלו שהם מן ההיפך להיפך, דְּפוּלָא בָּהּ, שכל המדות והשתמשותן הם כלולים בדברי התורה הקדושה

וועסטו מיך פרעגן וויאָזוי [איכה נדע את הדבר אשר דָּבְרוּ ה', מתי יש להשתמש בכל מדה ומדה כראוי לה].

זאָגט די משנה [שלאחריה, בסוף הפרק]: הִפְךָ בָּהּ וְהִפְךָ בָּהּ, [אמר לשון הִפְכָּהּ, וגם בכפל לשון, כדי להורות כי] כאַטשיג ס'איז דאָך שְׁנֵי הִפְכָּיִים, [דעסטוועגן] מ'מוז זיך וואָרפן [ממדה אחת לחברתה, מן הקצה אל הקצה, ולזה אמר בלשון] הִפְכָּהּ בָּהּ וְהִפְכָּהּ בָּהּ¹³.

[וואר דְּפוּלָא בָּהּ, היינו כי כל ההפכיות וכל המדות הם כלולים בדברי התורה הקדושה, והכל נרמז בה. (דברי יואל)].

מא

אָזוי ווי דאָ היינט.

פלוצים ברויך איך זיין אן עזות פנים, און פלוצים מוז איך 'צוזאמגעצויגן' זיין, מ'מוז זיין א בוֹשֶׁת פנים. [וואָס] דאָס איז דאָך פונקט 'הִפְכָּיִית'.

¹³ ועיין בזרע קודש בפרשתן (ד"ה ויאמר): והנה מציינו בארון שכל מדותיו היו שבורות [אמה וחצי, אמתים וחצי], לא אמות שלימות. ללמד לנו על מי שרוצה להיות משכן התורה שתשכון בו, דוגמת הארון, צריך שמדותיו יהיה שבורות, לא להיות טוב לכל, כי לפעמים צריך לכעוס לעבודתו ית"ש, כמו שנאמר (תהלים ד, ה) רָגְזוּ וְאַל תִּתְּקָטְאוּ, ולכעוס על עובדי רצונו ית"ש וכדומה. וכן במדת גבורה צריך לשקול בזה דרכיו, שלא יהיה כעסן יותר מדאי. ועל דרך זה בכל מדותיו, מדות שבורות, לא להיות מדה אחת, שעם כל זה אין לו שלימות, שאינו שלם בכל מדותיו, רק צריך להיות מדותיו שבורות, ואז יכול להיות משכן לתורה. וזה רָמַז השי"ת באָרוֹן, שמדותיו שבורות. [וכ"כ הורע קודש עור בכ"מ].

לשון דברי פתיחה - ג' חיי שרה תשכ"ח קדשו טו

מב
ישוב קושיא ה

וממשיך ואומר וְכֵן תִּחְיֶיךָ, דרך ע"י שתיבת דברי התורה הקדושה, עם בקשת האמת, או תדע הדרך הנכון במדות ההפכויות איי 'ווען' [צריך להיות כך, ומתי כך, ואיכה נדע את הדבר אשר דיברו ה']
זאָגט ער [ווייטער]: וְכֵן תִּחְיֶיךָ! זאָלסט קוקן אין די תורה הקדושה! וועסטו זען!
וועסטו זען 'ווען' דו ברויכסט דך צו דרייען אויף 'דער' זייט, און 'ווען' איך ברויך מיך צו דרייען אויף 'דער' זייט^{כז}.

מג

דאָס זאָגט צו די משנה וְכֵן תִּחְיֶיךָ, אין די תורה הקדושה וועסטו דאָס זען!
אַז מ'זוכט דעם אָמת אין די תורה הקדושה, מ'גייט נישט קיין פאָלטשן דרך, אַז מ'קוקט דעם אָמת אין די תורה הקדושה, זעט מען 'ווען' דאָס איז, 'ווען' איך ברויך צו זיין אַן עזות פֿנים, און 'ווען' נישט.
אַן אָמת'דיגער דעת תורה, לערנט און ס'ווייזט. [וממילא 'זעט' מען], איז מען נישט פאַרבלענדט.

אַז נישט, האָט מען בלינדע אויגן, אַז מ'קוקט נישט אין די תורה הקדושה. אַז מ'קוקט נישט אַריין אין די תורה הקדושה.

מד

הקדמה לישוב קושיא ו - מדברי הייטב לב בפרשתן

זאָגט ער ווייטער: ס׳יב וּבְלֶחָה בָּהּ.

[ויבאר בהקדם וואָס] דער זיידע זכרוננו לברכה זאָגט אין ייטב לב^{כח}, [לפרש לשון הפסוק] וְאֶבְרָהִם זָקֵן, בָּא בַּיָּמִים.

^{כז} וועין בחובת הלבבות (שער עבודת האלקים, פרק י): אמר השכל. מידותיך רבות, אזכיר לך מהן מה שנודמן לי בקצרה, והוא שבמידותיך שתי מידות הן, השמחה והאכל, והן זו כנגד זו, ואופני השימוש בשמחה וכו'. אבל מקום השימוש באכל וכו' [עיי"ש]. ובכלל מידותיך שתי מידות, והן המוֹאֵל והתקנה. ומקום המוֹאֵל וכו', אך מקום התקנה וכו'. ובכלל מידותיך שתי מידות, הגבורה והמרחם. ומקום השימוש בגבורה, בפגוע באויבי ה', להילחם בהם, וסבול כל עצב וכל נסיון ברצון הבורא יתעלה ורצון חסידיו וכו'. אך מקום המרחם, בפגוע באוהבי ה', שלא להילחם בהם ובאנשי עבודתו, ושתאחרי מעמדם כנגד מוכיחך במה שיש בו טובתך וכו'.
ובכלל מידותיך שתי מידות, הבושה והעזות. ומקום הבושה, בהמרות המטיב לך בטובתו על פניו ובין ידיו, ובהוכיחו אותך כעדיו הטובים והרעים, ופגיעת נביאיו, כמו שכתוב (יחזקאל מג, י) בְּן אָדָם הִגֵּד אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל אֶת הַבַּיִת וְיַפְלִמוּ מִצִּנּוֹתֵיהֶם, ואמר (עזרא ט, י) אֶלְקִי בִשְׁתֵּי וְנִקְלַמְתִּי לְהָרִים אֶלְקִי פָנֵי אֱלֹהֵי. ומקום מידת העזות, בפגיעת הרשעים ואנשי העבירות והחולקים על האמת, ולצוות בחדס, ולהזהיר מן הגנות, ולהוכיח החוטאים, ולהוכיח הקטנים והגדולים, כמו שכתוב (ישעיה נ, י) שְׁמַתִּי פָנֵי פְחִלְמִשׁ וְאָדַע כִּי לֹא אֲבוֹשׁ.
וכן שתי מידות הפֶּסַע והַרְצוֹן. ומקום הפֶּסַע בנטות מדרך האמת ומדין הצדק, והגברת השקר על האמת ואנשיו. ומקום הַרְצוֹן בהפיל כל הדברים על אופניהם וכו'. וכן שתי מידות הַרְחֵמִים וְהַאֲכִרְיוֹת וכו', הַגָּאֹה וְהַעֲנָה וכו' הַאֲהָבָה וְהַשְׁנָאָה וכו', הַנְּדִיבוֹת וְהַפִּילוֹת וכו', הַעֲצֵלָה וְהַתְּרִיצוֹת וכו'. ומה שזכרתי בשער הזה די לבחור בדרך הישרה, ומבקש האמת לעצמו, וחפץ בחכמה למענה. [ועיי"ש עוד באורך].

^{כח} בייטב לב בפרשתן: וְאֶבְרָהִם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וגו'. יתבאר על דרך פשוט, למאי דאיתא בגמרא (בבא קמא יז:)
מטבע של אברהם אבינו בחור מצד זה, וזקן מצד זה. ביאור הדבר, כי איש בחור בימי נעוריו, כמו רב וחזק לעבוד את בוראו בבחינת מעשה, אולם השכל עורנו חלש ובלתי זך, כמבואר במורה חלק ג' פרק נ"א בסופו וז"ל, וכבר ביארו כי הכחות הגופניות בימי הבחורות ימנעו רוב מעלות המדות, וכל שכן זאת המחשבה הזכה העולה ביד האדם משלימות המושכלות המביאות לחשק ה' יתעלה, כי מן השקר שתעלה ביד האדם עם רתיחות הליחות הגופניות, כי כל אשר יחלשו כחות הגוף ותכבה אש התאוה, יחזק השכל וירבה אורו ותוך השגתו, וישמח במה שהשיג, עד כשיבא האיש השלם בימים, תוסיף ההשגה ההיא תוספת עצומה, עכ"ל לעניינו. ואם כן בימי הזקנה השכל נתוסף, וזקני תלמידי חכמים כל זמן שמזקינים דעתם נתוספת עליהן, אבל כחן חלש בענין המעשה, לא יוכל עֲשֵׂה כפי אשר בימי עלומיו.

מה

בימי הנעורים יש לאדם יותר כח לעבודת ה', אבל הדעת עדיין אינו בשלימות. ובימי הזקנה הדעת הוא יותר שלם, אבל אז כבר אינו בכח, כמו בימי נעוריו.

זאָגט ער: אַ איד וואָס ער דינט דעם אייבירשטן, אין די יונגע יאָרן האָט מען מער "כוחות", איז מען שטאַרקער, בַּמַּעֲשֶׂה קאָן מען מער טון, מ'האָט נאָך די יונגע כוחות. אָבער דעם דַּעַת וואָס מ'האָט בימי הזקנה, דאָס האָט מען נאָכנישט. ס'איז מוסיף והולך, [וכמו"ש] זקני תלמידי חכמים כל זמן שמזקינים דעתן ניתוספת עליהן^{כט}. [ולעומת זה] בַּיָּמִי הַזֵּקֶנָה, דער איד וואָס ער האָט 'אַפּגעפֿירט' [די יאָרן] מיט תורה ומעשים טובים, מיט עבדות ה', איז דער "דַּעַת" העכער, אָבער בַּמַּעֲשֶׂה איז ער דאָך שוואַכער, מ'האָט נישט די כוחות.

מז

אמנם אצל אברהם אבינו אמרו בגמרא כי מטבע שלו היה זקן מצד זה ובחור מצד זה. והקשו התוספות דאסור לעשות צורת אדם. ותירצו כי היה כתוב שם "תיבת" וכן ובחור. ועדיין קשה מה תועלת היה בזה שכתבו כן

ברענגט ער, די גמרא זאָגט מַטְבֵּעַ של אברהם אבינו איז געווען זקן מצד זה ובחור מצד זה.

מז

(ומוסיף רבינו בכונתו הייטב לב):

פרעגט דאָך תוספות^{לא}, מ'טאָר דאָך נישט אויפמאַלן קיין צורה^{לב}.

אולם אבינו אברהם ע"ה אשר מעודו היה ערום מבחינת תאוה, עד אשר אפילו בדידה לא הסתכל (בבא בתרא טז.), כאמרו (לך יב, יא) הנה נא ידעתי, וכן שלש שנים הכיר את בוראו (נדרים לב.), היו לו שני המעלות יחד, כי גם בימי עלומיו שהיה כחזק חזק, היה שכלו גם כן חזק וזך, כי רחיצות הדם והתאוה לא היה אצלו למניעה כאשר בשאר בני אדם. וכשהזקין החליף כח ונתחדש כנשר נעוריו, והיה המעשה והמחשבה זכה וצלולה, שניהם כאחד טובים. והנה שאמרו על דרך מליצה, מטבע של אברהם אבינו ע"ה, היה בחור מצד זה בענין הגבורה והכח, וזקן מצד זה בענין השכל, הן בימי עלומיו והן בימי זקנתו.

וזהו שנאמר וְאַבְרָהָם זָקֵן, זה שקנה חכמה ושכל, וגם בַּיָּמִים בבחינת ימים ימי הבחורות, כאלו עוד לא בא רק בימים, לא בשנים, והבן. והי' בַּרְךָ אֶת אַבְרָהָם 'פְּלִלִי', הן בכח וגבורה, והן בהשגת השכל והמחשבה. ועם כל זה בימי הבחורות עיקר העבודה בבחינת מעשה ועבודה ממש בנענוע האברים, ועל ידי זה יזכך השכל, אבל בימי הזקנה כשדעתן נתוספת עיקר העבודה בלב ובהשגת השכל יותר מהנראה על האברים בהתגלות, עד שאפילו בשעה שאינו נראה שום תנועה קלה ממנו, לבו ומחשבתו דבוק בקשר אמיץ וחזק בה' ביראה ואהבה ושמחה. וכבר שמעתי בשם הצדיק הקדוש ר' זושא זלה"ה לפרש (יתרו כ, טו) וַיֵּרָא הָעֵץ וַיִּנְעוּ, כלומר בעת אשר וירא העץ כי יעשו תנועות, אז עוררו וַיַּעֲמֵדוּ מִרְחוֹק, כי אילו היה עומד ומתקרב אליו יתברך בקירוב אמיץ, לא היה נראה שום תנועה, כי כל כך הדיבוק והקשר חזק עד כי נתבטלו חושי הגשמיים בבחינת התפשטות גשמיותו, וכאלו כולו רוחני, כמבואר בספרן של צדיקים ובהקדמת [פרי קודש הלולים על ספר] עץ חיים להרב הקדוש מה"ר צבי הירש זלה"ה מזידיטשוב (ד"ה והנה) בבאור ירושלמי (ברכות פ"ב ה"ד) מחזקינא טיבותא לרישא דכרע [מגרימה] במודים, [עיי"ש עוד בייט"ל].

^{כט} לשון זה הוא מהייטב לב. ומקורו במשנה סוף קנים (א, ג) ובגמרא שבת (קנב).

ו"ל המשנה בקנים: רבי שמעון בן עקיבא אומר, זקני עם הארץ, כל זמן שמזקינין, דעתן מטופת עליהן, שְׁנָאֵמַר (איו"ב, כ) מִסֵּר שְׂפָה לְנֶאֱמָנִים וְטַעַם זָקִינִים יָקָח. אָבֵל זָקֵנִי תוֹרָה אֵינִן פֶּן, אֵלָא כֹּל זָמַן שְׁמֻזְקִינִי, דַּעַת מְתִישָׁבֶת עֲלֵיהֶן, שְׁנָאֵמַר (שם, יב) בִּישִׁיטִים חֲקָמָה וְאֵרֶךְ יָמִים תִּבְחֶנָּה. וּבְבִרְיָתָא שְׁבַגְמָרָא שֶׁבֶת: תַּנִּיא רַבִּי שְׁבַגְמָרָא לְרַבִּי יוֹסֵי אַבְרָהָה, תַּלְמִידֵי חֲכָמִים כֹּל זָמַן שְׁמֻזְקִינִי חֲכָמָה נְתוּסַפֶּת בָּהֶם, שְׁנָאֵמַר וכו'. ועמי הארץ כל זמן שמזקינין טפשות נתוספת בהן וכו'.

^ל בגמרא בבא קמא (צז): תנו רבנן, איזוהו מטבע של ירושלים, דוד ושלמה מצד אחד, וירושלים עיר הקודש מצד אחר. ואיזוהו מטבע של אברהם אבינו, זקן וזקינה מצד אחד, ובחור ובתולה מצד אחר. ופירש רש"י: דוד ושלמה 'כתוב' מצד אחד, ומצד שני 'כתוב' ירושלים עיר הקודש: בחור ובתולה. יצחק ורבקה: זקן וזקנה. אברהם ושרה:

^{לא} בתוספות (בבא קמא שם, ד"ה מטבע): בבראשית רבה (לט, יא) דריש וַאֲגַדְלָהּ שָׁמָּךְ (לך יב, ב) שיצא לו מוניטין בעולם, ומהו מוניטין, זקן וזקינה מכאן בחור ובחורה מכאן. ונראה לא שהיה בו 'צורת' זקן וזקינה מכאן בחור

[און] תוספות זאָגט, ער האָט אויפגעשריבן "זקן ובחור", [דתיבת 'זקן' נכתב מצד אחד, ותיבת 'בחור' נכתב מצד השני].
[ועדיין צריך הסבר] וואָס האָט מען עפעס געשריבן "זקן ובחור", [ועל מה הורה זה].

מח
וביאר הייטב לב, כי אברהם אבינו היה לו ב' המעלות הנזכרות ביחד, מעלות הבחור שיש גבורה וכו' לעבודת ה', ומעלות הזקן שיש לו דעת שלם בעבודת ה'. ולכן כתב כן על המטבע, כדי ללמד לאנשי הדור דרך העבודה הנכונה זאָגט דער ייטב לב: אברהם אבינו האָט געהאָט די ביידע [מעלות] אויפאמאָל.
ווען ס'איז געקומען צו מעשׂים און עבודָה, האָט ער געהאָט דעם כח ווי פון די יונגע יאָרן, פון דער יוגנט. [ואף בימי זקנותו].
[און ווען ס'איז געקומען] צום דעת, האָט ער געהאָט דעם דעת וואָס מ'האָט בימי הזקנה, [ואף בימי נעורותו].

ס'איז געווען אויפאמאָל, ס'איז געווען זקן מצד זה ובחור מצד זה.
אזוי זאָגט ער [בייטב לב, על] אברהם אבינו.
[ולכן כתב כן על המטבע, כדי ללמד לבני אדם דרך הנכון בעבודת ה', שצריך האדם לעמוד שירכוש ב' המעלות גם יחד].

מט
ובזה מפרש יתור הלשון בפסוק וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים, שהיה לו' הן מעלת זקן בדעה שלימה, והן מעלת הבחור שהוא בָּא בַּיָּמִים, בכח ואומץ לעבודת ה'.
איבערדעם זאָגט ער [לפרש הפסוק], וְאַבְרָהָם איז געווען זָקֵן, "און" בָּא בַּיָּמִים, אזוי ווי איינער וואָס ער קומט הערשט אין די טעג, ער 'הייבט אָן' צו ריין זיך.
אזוי זאָגט ער, דער ייטב לב זאָגט עס, זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל.
דאָס קען זיין. דאָס איז דער וַה' בְּרַךְ אֶת אַבְרָהָם "בפל", מיט אַלעמען [הן בכח וגבורה, והן בהשגת השכל והמחשבה].
[עד כאן דברי הייטב לב].

נ
ישוב קושיא ו
נאָר היוצא לנו מזה, איך וויל אויסקומען צום ענין [בהמשך ביאור המשנה דאבות].
- איך וועל [שוין] ווייטער (באות נב) אויספירן [לבאר] וואָס ער זאָגט שָׁאִין לָךְ מִדָּבָר טוֹבָה הַיָּמָנָה. -

נא
המשנה ממשיך סב וּבִלְהָ בָהּ, שתחפש אחר דעת שלימה של דורות הראשונים בדרך התורה, וּמִנֵּה לֹא תוֹעַ זאָגט ער סב וּבִלְהָ בָהּ, [וקאי כפשוטו שיעסקו בתורה, אויך ווען] מ'איז אויף דער 'עלטער'. אָדער [לדרכינו דקאי אפילו בימי הנעורים, אַז] מ'זאָל זוכן 'דעת זקנים' [כדברי הייטב לב. ובזה נכלל כין] מ'דאַרף מתבונן זיין [לדעת מה עשו] אין די פריעריגע דורות, וויאזוי זיי האָבן זיך אויפגעפירט, זייערע מיינונגען, און זייערע דעות.
[ווייל] בעווננו הרבים די דורות ריקן זיך.

ובחורה מכאן, דאסור לעשות 'צורת אדם'. אלא כך היה 'כתוב' מצד אחד זקן וזקינה ומצד אחד בחור ובתולה. וכן פירש בקונטרס גבי דוד ושלמה וירושלים עיר הקודש, שכן היה 'כתוב' במטבע.

²⁶ וכמבואר בגמרא עבודה זרה (מג). [ובשלחן ערוך (י"ד קמא, ה).]

[ולזה אמר] וְסִיב וּבִלְהָ בָּהּ [כאמור, שתבקש דעת תורה של הזקנים ודורות הראשונים, ועל זה מסיים] וּמִנֵּה לֹא תִזְעַע, זְאֵלֶסֶט דִּיךְ נִישֵׁט 'רִירִין' פֿון דעם, פֿון די ימי הזקנה [שאו יש להם דעת שלמה], פֿון די וְסִיב וּבִלְהָ בָּהּ. מִזְאֵל קוֹקֵן וּוְאָס' ס'איז געווען אין די [פריערדיגע] דורות, און פֿון דעם זאל מען זיך נישט 'אוועקריירן'.

נב

ישוב קושיא ז

ומסיים המשנה שְׁאֵין לָךְ 'מִדָּה טוֹבָה' הֵימָנָה, כי בתורה כלולים כל דרכי המדות טובות, ואם עדיין אין לך מדות טובות בדרך הראוי, והו' לסימן שעדיין לא עסקת בתורה כראוי, וצריך אתה להוסיף עוד שלמות בתורה [און] די משנה פירט אויס: שְׁאֵין לָךְ 'מִדָּה טוֹבָה' הֵימָנָה. [ווייל] דער אמת [איז דאך], - ווי כ'האָב פריער געזאָגט - [אַז] ס'איז מִדּוֹת 'הֶפְכִּיּוֹת', אַלע מִדּוֹת ניש בהם לטוב ולהיפוכו, און אין די תורה הקדושה טרעפט מען אַלעס. [ולכן] אַז מ'איז 'גַּעכְאָפֿט' אין מִדּוֹת, מסתמא האָט מען נישט געלערנט ווי ס'קער צו זיין, [און אוודאי נישט] קיין תורה לשמה.

נג

והוא בעין שכתב מהרצ"ו רמי שחושב שעוסק בתורה לשמה, התנא רבי מאיר מכחישו, שהרי עדיין לא זכה לדברים הרבה שחשב רבי מאיר במשנה דאבות, שהעוסק בתורה לשמה זוכה לכל זה [ווי] רבי חיים וויטאל זאָגט אין די הקדמה^ל, אם יאמר לך אדם אַז ער לערנט תורה לשמה, התנא רבי מאיר מְכַחֵשׁוּ^ל. [ווייל] רבי מאיר רעכנט אויס^ל כל הלומד תורה לשמה זוכה לדברים הרבה, זאָלסטו זען צי דו האָסט שוין זוכה געווען צו די זאכן, און אַז דו העסט האָבן זוכה געווען צו די זאכן, וועסטו וויסן האָסט געלערנט תורה לשמה. [אַבער] דערווייל [שלא זכית להדברים הרבה] איז אַ סימן אַז ניין, [שלא למדת תורה לשמה]. רבי חיים וויטאל זאָגט דאָס.

^{לב} בהקדמת מהרצ"ו לספרו עץ חיים: והנה מה שאמר (בתקוני זוהר תיקון ל') בתחילת דבריו וְאַפִּילוּ כָּל אִינוּן דְּמִשְׁתַּדְּלֵי בְּאוּרֵייתָא כָּל חֶסֶד דְּעִבְדִּי לְגִרְמִייהוּ (הוא דְּעִבְדִּין וכו'), עם היות שפשוט מבורר, ובפרט בזמנינו זה בעוה"ר אשר התורה נעשית קרדום לחתוך בה אצל קצת בעלי תורה, אשר עסקם בתורה על מנת לקבל פרס והספקות יתירות, וגם להיותם מכלל ראשי ישיבות ודיני סנהדראות, להיות שמם וריחם נודף בכל הארץ. ודומים במעשיהם לאנשי דור הפלגה הבונים מִגְדֵּל וְרָאשׁוּ בְּשָׂמִים (נח יא, ד), ועיקר סיבת מעשיהם היא מה שאמר אחר כך הכתוב (שם) וְנִנְעֶשֶׂה לָנוּ שָׁם, ככתוב בספר זוהר בפרשת בראשית (כה): וז"ל, על פסוק אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׂמִים והָאָרֶץ, שחששה מינים יש בערב רב, ומין הג' הוא הנקרא כת גבורים, דעלייהו אתמר הָמָּה הגִּבּוֹרִים אֲשֶׁר מְעוֹלָם אָנְשֵׁי הַשָּׁמַיִם (בראשית ו, ד), ואינון מסטרא דאילין דאיתמר בהון הִכָּה נִבְנָה לָנוּ עֵיר וּמִגְדֵּל וּגְו' וְנִנְעֶשֶׂה לָנוּ שָׁם, כבנין בתי כנסיות ובתי מדרשות, וְשִׁנְן בְּהוֹן סֵפֶר תוֹרָה וְעֵטָה עַל רִישֶׁיהָ, ולא לשמה אלא למעבד לון וכו'. והנה על הכתוב האמר בגמרא (ירושלמי ברכות פ"א ה"ב, ובאבות דרבי' כט, א) כל העוסק בתורה שלא לשמה, נוח לו שנהפכה שליטתו על פניו ולא יצא לאויר העולם.

ואננם האנשים האלה מראים תימה וענוה, באמרם כי כל עסקם בתורה הוא לשמה. והנה החכם הגדול התנא רבי מאיר ע"ה העיד עליהם שלא כך הוא, באמרו לשון כללות, "כל" העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה וכו' ומגלים לו רזי תורה ונעשה כנהר שאינו פוסק והולך וכמעייץ המתגבר מאליו, בלתי הצטרכו לטרוח ולעיין בה ולהוציא טיפין טיפין של מימי התורה מן הסלע. הנה זה יורה שאינו עוסק בתורה לשמה כהלכתה, ומי זה האיש אשר לא יזלו עיניו דמעות, בראותו המשנה הזאת, ורואה חסרונו ופחיתותו.

^{לד} מלשון החדיד"א בכמה מקומות, שהביא דברי מהרצ"ו בלשון כזה.

^{לה} במשנה דאבות (ו, א): רבי מאיר אומר כָּל הָעוֹסֵק בְּתוֹרָה לְשִׁמָּה זוֹכֵה לְדָבָרִים הַרְבֵּה, וְלֹא עוֹד אֵלָּא שְׂכָל הָעוֹלָם כְּלוּ כְּדָאי הוּא לוֹ, וְקָרָא רַע, אָהוּב, אוֹהֵב אֶת הַמִּקּוֹם, אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת, מְשַׂמֵּחַ אֶת הַמִּקּוֹם, מְשַׂמֵּחַ אֶת הַבְּרִיּוֹת, וּמְלַבְּשֶׁתוּ עֲנָוָה וְיִרְאָה, וּמְכַשְׁרֶתָּ לְהִיטֵי צִדִּיק חֹסֵד יִשְׂרָאֵל וְנֶאֱמָר, וּמִרְחַקְתּוּ מִן הַחֹטָא, וּמִקְרַבְתּוּ לִיְדֵי זְכוּת, וְנִהְיִין מְשֻׁנֵּי עֲצָה וְחוֹשֵׁי בִּינָה וְגִבּוֹרֵי וכו', וְנוֹתַנְתָּ לוֹ מְלָכוּת וּמִמְשָׁלָה וְחֻקֵּי דִין, וּמִגְלִיל לֹא רִזִּי תוֹרָה, וְנִנְעֶשֶׂה כְּמַעֲזֵן הַמִּתְגַּבֵּר וְכִנְהָר שְׁאִינוּ פּוֹסֵק, וְהוּא צָנוּעַ וְאָרְךְ רֹחַ, וּמוֹחֵל עַל עֲלּוּבוֹ, וּמִגְדֵּלְתוּ וּמְרוֹמְמָתוּ עַל כָּל הַמַּעֲשִׂים.

נד

דעם זאָגט דאָ די משנה. אַלעס וועסטו טרעפן אין די תורה הקדושה, פאַרוואָס, [שאַין לך מִדָּה טוֹבָה הִמְנָה], 'אָן' די תורה הקדושה איז נישטאָ קיין מִדָּה [טובה, ווייל] 'אין' די תורה הקדושה זענען דאָ אַלע מִדּוֹת, [וכל זמן שעדיין לא זכית ע"י לימודך אל מדות הטובות שפָּרט רבי מאיר], דעמאָלטס האָסטו אַ סימן אַז דו ברויכסט נאָך צו זוכן.

נה

אַבער מ'קען גאָר זאָגן אַנדערש גאָר [דקאי על האדם שמדבר אליו המשנה]. זאָלסט 'דיך' גוט אָנקוקן, דו האָסט נאָכנישט אַרויסגענומען קיין איין רעכטע מדה, שאַין לך מִדָּה טוֹבָה הִמְנָה, דו האָסט נאָכנישט אַרויסגענומען פון דער תורה הקדושה קיין איין 'רעכטע מדה' אזוי ווי מ'ברויך צו זיין, [וממילא] דאָס איז אַ סימן אַז דו האָסט שוואַך געלערנט, [ולכן אני מזהירך] וּמִנָּה לֹא תִזְוַע, זאָלסט דיר רירן ווייטער [רק בתורה, ולעלות במעלות התורה, ע"י שתוסיף להגות ולעמול בה עם בקשת האמת, והראיה] דו האָסט נישט קיין מִדּוֹת.

נו

ישוב הקישיות בפרשת השבוע

היצא לנו מזה, דאָרף מען זוכן אין די תורה הקדושה, [לידע בכל מדה את דרך האמת אשר ילכו בה].

נד

ישוב קושיא ד

מיט דעם וועל מיר צוקומען צום ענין [של פרשת השבוע, לבאר] וואָס דער מדרש תנחומא שטעלט דאָ אַראָפּ [בפסוק] וְיִוֹסֵף אֶבְרָהָם, מיט [דעם ענין פון] "הוספות" ביי תפילה און ביי תורה.

נה

כוונת המדרש שצריך אדם 'להוסיף' בעסק התורה 'באיכות', והיינו שיעלה תמיד מעלה מעלה בעסק התורה, הן בהבנת הלימוד, והן בהבנת קניית מרות טובות והתעלות בעבודת ה' מ'מיינט נישט דאָ מ'האָט געגעבן [הוספה בכמות ובזמן, אַז] מ'זאָל 'מער' דאווענען. [ווייל] וואָס ס'איז אַ חיוּב [תפילה], איז [בלוין] די דריי תפילות. און תורה מוז מען 'כסדר' לערנען.

נאָר וואָס זשע דען, אין די תורה הקדושה אליין דאָרף מען זיין אַ מוֹסִיף וְהוֹלֵךְ, מ'זאָל אַנדערש פאַרשטיין וואו מ'האָט פריער פאַרשטאַנען. על פי פשוט אויך. אזוי ווי ס'שטייט¹⁰ [דברי תורה] כל זמן שְׁמַמְשֵׁשׁ בָּהּ מוצא בה טעם.

נט

די תורה הקדושה, ווי מער [שהאדם מעיין בה], די זעלבע [סוגיא] אַז מ'לערנט עס נאָכאַמאָל, פאַרשטייט מען עפעס אַזוינס וואָס מ'האָט פריער נישט פאַרשטאַנען.

¹⁰ בגמרא עירובין (דף נד): אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, מאי דכתיב (משלי כו, יח) נָצַר תִּנְאֶה יֹאכֵל פִּרְיָהּ, למה נמשלו דברי תורה כְּתִנְאָה, מה תִּנְאָה זו 'פירשי': אילן תאנה! כל זמן שאדם ממשמש בה מוצא בה תאנים [שאינן מתבשלים בבת אחת, אלא היום מעט ולמחר מעט, וכל שעה ראוי לאכול מהן], אף דברי תורה, כל זמן שאדם הוגה בהן מוצא בהן טעם. אמר רבי שמואל בר נחמני מאי דכתיב (וכו') דְּדִיָּה יִרְוֶךְ כָּכֵל עֵת (שם ה, יט), למה נמשלו דברי תורה כדד, מה דד זה כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא בו חלב, אף דברי תורה כל זמן שאדם הוגה בהן מוצא בהן טעם.

אפילו ס'דאכט זיך מ'האָט שוין דורכגעלערנט דעם ענין, מ'האָט שוין פאַרשטאַנען, [אַבער] זאָלסט צולייגן דעם קאַפּ, זאָלסט לערנען [נאָכאַמאָל], זאָלסט דיך נישט פאַרלאָזן 'איך האָב שוין דאָס געלערנט', [און] דו וועסט זען [כן] אז דו וועסט עס נאָכאַמאָל איבערלערנען וועסטו 'בעסער' פאַרשטיין, דו וועסט צוקומען צו מער פאַרשטאַנד, און צו מער דעַת, וואָס דו האָסט פריער נישט געהאַט.

ס

דאָס קאָן זיין מיינט ער מ'זאָל "מוסיף" זיין [באיכות].
נישט דו זאָלסט 'מער' לערנען [בכמות], דאָס איז דאָך אַ פשיטות, דאָס דאַרף מען אָנהייבן [מתחילה] אַז מ'זאָל לערנען וויפיל צייט מ'האָט.
מ'קאָן דאָך נישט נעמען מער צייט וויפיל מ'האָט, און וויפיל מ'האָט, מוז מען לערנען, [ואם הכוונה בכמות, יוקשה] וואָס איז דער "הוספה".
[אַבער] ניין, נאָר טאַקע דאָ אַליין [באותו זמן הלימוד עצמו], אַז דו וועסט מער לערנען [לחזור ולעיין בהסוגיא] וועסטו זען אַז דו האָסט 'געשטיגן' אין די תורה הקדושה, דו האָסט מוסיף געווען בתורה.

סא

[און] טאָמער שטייגסט דו נישט [בעת חזרת הלימוד], איז אַ סימן דו האָסט נישט גוט [געלערנט]¹⁷. פֿשטות האָסט נישט צוגעלייגט דעם קאַפּ, דו האָסט נישט גוט געלערנט.
[ווייל] אַז מ'לערנט גוט, זעט מען [אַז] מ'פאַסט אויף¹⁸ [מער], מ'באַקומט 'אויפפאַסונגען' צו הַבְנַת התורה, מער [ווי] וואָס מ'האָט געהאַט פריער.

(ראה עוד המשך לזה, באות עא)

סב

ישוב קושיא ג

וכן הוא לענין התפילה. דלכאורה יש להקשות למה תקנו להתפלל ג' פעמים ביום, שהוא עולה על חשבון זמן עסק התורה
ביי תפילה איז אויך אַזוי. פאַרוואָס האָט מען געהייסן דריי מאל אין טאָג.
לעולם [איז דאָך] זמן תורה לחוד, וזמן תפילה לחוד¹⁹. [ואם כן אם מוציאין הרבה זמן לתפילה, הוא על חשבון זמן תורה].
די גמרא זאָגט²⁰ אַז זיי האָבן געמאַכט [החסידים הראשונים, ששהו תשע שעות ביום בתפילה, אלא] מתוך שחסידיהם הם תורתן מתברכת. מ'מוז אויסקומען צו דעם [שנתוסף ברכה בתורתן 'באיכות'].
די חסידים הראשונים האָבן פאַרברענגט דריי שעה מיט יעדע תפילה, [ונמצא] ס'האָט געדויערט ניין שעה.
[ואם כן לכאורה] פאַרוואָס האָט מען אַזויפיל [צייט] געהייסן [דאווענען, ג' פעמים ביום].

¹⁷ וכדלעיל בביאור לשון המשנה ומינה לא תזוע, שאין לך מדה טובה הימנה.

¹⁸ פירוש: מ'באַמערקט מער.

¹⁹ בגמרא שבת (י). והובא להלן בהערה מא.

²⁰ בגמרא ברכות (לב): תנו רבנן, חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין שעה אחת וחוזרין ושוהין שעה אחת, וכי מאחר ששוהין תשע שעות ביום בתפילה, תורתן היאך משתמרת ומלאכתן היאך נעשית. אלא מתוך שחסידיהם הם, תורתם משתמרת, ומלאכתן מתברכת. ובירושלמי ברכות (לו): מתרין: אמר רבי יצחק בי רבי אלעזר, על ידי שהיו חסידים, היתה ברכה ניתנת בתורתן, וברכה נתנה במלאכתן.

לשון דברי פתיחה - ג' חיי שרה תשכ"ח קדשו כא

פֿאַרוואָס איז נישט גענוג איין מאָל אין טאָג [אַז] מ'בעט ביים בורא כל עולמים, איז דאָך גענוג, און דאָס איבעריגע זאָלסטו עוסק זיין בתורה.

סג

והלא תפילה נקרא בגמרא "חיי שעה" נגד עסק התורה שנקרא "חיי עולם"

[והרי] די גמרא^{מא} רופט דאָך עס אַן חיי 'עולם' רופט מען דאָך אַן די תורה הקדושה, [מה שאין כן "תפילה" נקרא רק חיי 'שעה'. ואם כן] פֿאַרוואָס דאָרף מען דאווענען דריי מאָל [אין טאג].

סד

אבל הטעם לזה, כי בעת התפילה צריך שיוכנס בלבו התעוררות והכנעה לה', וכדרך שמפרש בנועם אלימלך אומרם דברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב, דהכוונה שבכדי שהדברים יכנסו בלב האומן לפעול בנפשו לטובה, צריך שהדברים שהוא אומר יהיו יוצאים מן הלב

[אבל אמרו] ניין, מיט איין מאָל אַז מ'האָט געדאווענט, און ס'איז דיר נישט נכנס ללב געוועזן, [דאָס איז נישט גענוג].

סה

[וכמו שפירשו במאמרם]^{מב} דְּבָרִים הַיּוֹצֵאִים מִן הַלֵּב - שטייט אין נועם אלימלך^{מג} - נְכַנְסִים לֵלֵב, מיינט מען טאָקע [שהדברים שאמר יוסיפו קדושה] אין 'זיין' האַרץ. מ'מיינט נישט דוקא אין 'ענעמס' האַרץ, נאָר טאָקע אין 'זיין' האַרץ, [של מי שאומרן].

סו

אַז מ'גייט צו [לתפילה], מ'גייט דאווענען, מ'זאָגט דְּבָרִים הַיּוֹצֵאִים מִן הַלֵּב, שפירט מען עפעס אין האַרץ אויכעט אַן הַתְּפִלָּה.

סז

ולהגיע לזה לא סגי בתפילה אחת ביום, אלא צריך כמה תפילות לזה, כדי שיעלה מעלה מעלה בכל תפילה, ואם לא נכנסו הדברים בלבו כראוי בתפילה אחת, יעמוד שיזכה לזה בתפילה האחרת, וכן בכל יום ויום יוסיף אומן בעבודה, נו, דאָס גייט נישט 'אויפאמאָל'.

[און] אַז נישט ביי 'דער' תפילה, פֿרובירט מען ביי די אַנדערע תפילה.

וואָס אַמאָל [מער], מ'זאָל [אַלץ] מוסיף זיין.

אַזוי ווי דער אמת איז, אַזוי ווי טאָקע צדיקים [עלו ונתעלו תמיד יותר ויותר].

סח

וכמו שמבאר בוהר הקדוש כי אין יכולין לעלות במדרגות ביום אחד ובזמן אחד, רק צריך שיהיה "בא

בימים", שיקח אתו עבודת כל יום ויום עד שיזכה למדרגה הנעלה, וזהו שנאמר וְאֶכְרְתֶם זָקֵן "בֵּא בְיָמִים"

[ווי] דער זוהר הקדוש זאָגט^{מז} [בפירוש הפסוק] וְאֶכְרְתֶם זָקֵן "בֵּא בְיָמִים", די אַלע

^{מא} בגמרא שבת (י): רבא חזייה לרב המנונא דמאריך בצלותיה, אמר מניחין חיי 'עולם' ועוסקים בחיי 'שעה' [פרש"י: חיי עולם, תורה. תפלה צורך חיי שעה היא, לרפואה לשלום ולמונונות]. והוא סבר, זמן תפילה לחוד וזמן תורה לחוד.

^{מב} מובא בספר הישר לר"ת (שער יג), ובשל"ה הק' (שער האותיות), ועוד.

^{מג} בנועם אלימלך פרשת תולדות (עה"פ וזרע יצחק): דגם זה שכרו [של הצדיק], שהיראה והקדושה הזאת שגורם לבני אדם, תשוב אליו, ויוסיף בו עוד יראה ואהבה ותשוקה לעבודתו יתברך שמו וכו'. ועל דרך הזה פירשתי דברים היוצאים מן הלב נכנסים ללב, פירוש לאותו לב עצמו שיצאו ממנו באמת, אותן הדברים חוזרים ונכנסים בלבו, ומוסיפים לו עוד קדושה.

ועוד שם בפרשת ויצא (ד"ה או יאמר ויצא): על דרך שפירשתי לעיל בפרשת תולדות, דברים היוצאים מן הלב כו', דהיינו שדברי קדושה היוצא מלב האדם, נכנסין ללב אותו אדם עצמו, ומרכיבים ומוסיפים קדושה רבה יתירה. וכן להיפוך חס ושלום.

מדריגות [שזכה אברהם], נישט 'אויפאמאָל' [אין איין טאָג] איז ער צוגעקומען צו דעם, נאָר כסדר [היה מוסיף והולך. באַ בימים, מיט אַסאך טעג איז ער צוגעקומען צו די מדריגה]^{מ"ה}.

סט

ולכן תקנו ג' תפילות, לפי סדר השתנות היום, שזה מורה על החילופים ושינויים שבשנות האדם, ועל כל בחינה צריך תפילה בפני עצמה, כדי שזכה לקיים רצון הבורא ב"ה

איבערדעם זאָגן דאָס חכמינו ז"ל, [דצריך כל אדם להתפלל בכל יום] ג' תפילות. פאַרוואָס, מילא רעכט, [ס'איז] לויט די זמנים פונעם טאָג.

[אמנם זה רומז עוד, כין] יעדער מענטש האָט דאָך פאַרשידענע זמנים, ס'ווערט אָנגערופן די ימי עֲלִיָּה [בנערות], און די ימי עֲמִידָה [באמצע שנותיו], און די ימי יִרְדָּה [בזקנתו], ס'ווערט [אזוי] אָנגערופן אין די ספרים הקדושים^{מ"ו}, איינגעטיילט אין דרייען די שָׁנוֹת [חיייו] פונעם מענטש^{מ"ז}.

[און] אויף יעדן [שינוי זמן] ברויך מען אַן עקסטערע תפילה, אַז דער אייבירשטער זאָל העלפֿן מ'זאָל זיין מ'זאָל טון דעם רצון הבורא ברוך הוא, דעם וואָס מ'ברויך. - איבערדעם זאָגט מען די [שלשה] תפילות^{מ"ח}.

ע

והו' שאמרו במדרש דצריך שיהא האדם "מוסיף" בתפילה, והיינו שעילה תמיד יותר במדרגתו ע"י עבודת התפילה [ועל זה אמרו עוד, דצריך להיות מוסיף והולך תמיד בתפילה].

^{מ"ד} בזהרה הקדוש (כפרשתו, דף קסט.) : וְאֶבְרָהָם יָקָן בָּא בַּיָּמִים וְה' בָּרַךְ אֶת אֲבָרָהָם בְּכָל יְהוּדָה פֶּתַח, אֲשֶׁרִי תִבְחַר וְתִקְרַב יִשְׁכֵּן חֲצִירָף (תהלים סה, ה), הַי קָרָא אֶתְמָר, אָבֵל זָכָהּ הוּא בִּרְשׁ דְּאוֹרְחוֹי אֶתְכַשְׁרֵן קָמִי קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא, וְאִיהוּ אֶתְרַעִי בִּיה לְקָרְבָּא לִיה לְגַבְיָה. [=רבי יהודה פתח, אֲשֶׁרִי תִבְחַר וְתִקְרַב יִשְׁכֵּן חֲצִירָף. הפסוק הזה נחבא, אבל אשירי האיש שרבינו קשור לפני הקדוש ברוך הוא, והוא מתרצה בו לקרבו אליו].

תא חזי, אֲבָרָהָם אֶתְקָרִיב לְגַבְיָה, וְתִאֲבֹחְתִּיה דִּילִיה הוּהּ כָּל יוֹמֵי בְּהַאי, וְלֹא אֶתְקָרִיב אֲבָרָהָם בְּיוֹמָא חָדָא אוּ בְּזִמְנָא חָדָא, אֲלֵא עוֹבְדֵי קָרִיבוּ לִיה בְּכָל יוֹמֵי מְדִרְגָּא לְדִרְגָּא, עַד דְּאֶסְתַּלַּק בְּדִרְגּוּי כַּד הוּהּ סִיב, וְעָאֵל בְּדִרְגּוּי עֲלָאִין כְּדָא חָזִי, דְּחִתִּיב וְאֲבָרָהָם יָקָן, וְכִדִּין בָּא 'בַּיָּמִים', בְּאִינוּן יוֹמִין עֲלָאִין, בְּאִינוּן יוֹמִין יָרִיעָן בְּרָא דְמַהִימְנוּתָא. וְה' בָּרַךְ אֶת אֲבָרָהָם בְּכָל, דְּמִתְנָן נִפְקִין כָּל בְּרָכָאן וְכָל טִיבּוּ. [=בא ראה, אברהם התקרב אליו, ותשוקתו היתה כל יום בזה. ולא התקרב אברהם ביום אחד או בפעם אחת, אלא מעשיו קרבוהו בכל ימיו ממדרגה למדרגה, עד שהתעלה במדרגתו כשהיה יקן, ונכנס למדרגות עליונות כראוי, שכתוב וְאֲבָרָהָם יָקָן, ואז בא 'בַּיָּמִים', באותם ימים עליונים, באותם ימים ידועים בסדר האמונה. וְה' בָּרַךְ אֶת אֲבָרָהָם בְּכָל. שמשם יוצאת כל הברכות וכל טוב].

^{מ"ה} מלשון רבינו בס"ג וילך שובת תשכ"ב (לשון קדשו קיח, אות נד).

^{מ"ו} עיין בעוללות אפרים (מאמר קצט), ועוד בכמה ספרים הק'.

^{מ"ז} וְיָמֵי הָעֲלִיָּה נמשלו לתחלת היום שהוא זמן עֲלִיָּת השמש, ונגד זה תיקנו תפילת שחרית. וְיָמֵי הָעֲמִידָה נמשל לאמצע היום, ונגד זה תיקנו תפילת מנחה. וְיָמֵי הָיִרְדָּה נמשלה לפנות ערב, שנחלש כח השמש והיא סמוך לשקיעתה, ונגד זה תיקנו תפילת ערבית (מדברי יואל). - ועיין עוד בדברי רבינו בס"ג משפטים שקלים תשי"ג (לשון קדשו אות כד-כה).

^{מ"ח} ועיין בספר בית אלקים להמב"ט (שער התפילה, פרק ד) וז"ל: עוד נרמז בזמני ג' תפלות אלו, שיהיו כל ימי האדם בזה העולם - בעליית ימיו, ובעמידתם, ובירידתם - מכוונים לעבודת השי"ת, ולא ימתין עד אשר יבאו ימי הזקנה, וישוב יום אחד לפני מיתתו ונמצא כל ימיו בתשובה ובמעשים טובים (עיין שבת קנג). ולזה תקן אברהם אע"ה תפלת שחרית, שהוא דמיון תחלת ימי האדם, שיהיו מכוונים לעבודתו ולא ימשך אחר המדות הגופניות. ויצחק תקן תפלת המנחה, לרמז כי באמצע ימיו והלאה צריך 'לחפש בדרכיו יותר ולהוסיף אומץ' בעבודתו ית'. ויעקב תקן תפלת ערבית, לרמז כי גם שטרך בתחלת ימיו ובאמצעותם בעבודת השי"ת, גם בשעת הערב השמש שהם ימי הזקנה צריך האדם לעשות מה שיוכל מעבודת ה', גם כי אינו יכול לטרוח ולעשות כל כך כמו שהיה עושה בעודו איש בזמן בחורו, אפילו הכי יעשה מה שיוכל. ובערך זה נקרא תפלת ערבית רשות (ברכות כז:). שאין הזקן יכול לעבוד עבודת ה' בשלימות מצד כבודו, וכמאמר שלמה ע"ה (קהלת כב, א) וְזָכַר אֶת בּוֹרְאָיִךְ בְּיָמֵי בַחֲרוּתֶיךָ [עד אֲשֶׁר לא יבאו ימי הָרָעָה] וְהִגִּיעוּ שָׁנִים אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵין לִי בְּהֶם חֲפֵץ (עיין שבת קנא), וכן אמר (קהלת יא, ו) בְּבִקְרֹי וְעַד וְעַד וְעַד אֶל תַּחַח יָדְךָ, הנה שהמשיל ימי הבחורות לבוקר ואמר כי בהם צריך לטרוח ולעמול, וגם בערב שהם ימי זקנה שלא יוכל לטרוח כל כך, אל יכחיד מלעשות דבר מכל וכל, אלא יעשה מה שיוכל.

דארף מען זען [בכל תפילה], ווען איך האָב געדאווענט אַ שפעטערע תפילה, צי האָב איך אַביסל 'בעסער' געדאווענט ווי די פריערדיגע תפילה.

וואָרן אז מ'העט גיווען 'געוואָלט', מ'העט גיווען 'משים אַל הַלֵּב' געווען, העט מען געדארפט צו 'שטייגן' אין דעם, וועט מען שטייגן אין תפילות אריבער, מ'זאָל 'בעסער' דאווענען ווי מ'האָט פריער געדאווענט.

טאָקע די זעלבע [נוסח פון] דאווענען.

דאָס מיינט נישט זאָלסט צוגעבן נאָך אַ שמונה עשרה, מ'מיינט נישט זאָלסט מוסיף זיין נאָך אַ [תפילה], נאָר טאָקע די זעלבע "שמונה עשרה" וואָס מ'האָט דין 'מחייב' געווען, זאָלסטו זאָגן אויף אַן 'אנדערן' אופן [בעסער] ווי דו האָסט זי פריער געזאָגט.

עא

סיום ישוב קושיא ד

און אַזוי איז ביי תורה הקדושה.

די זעלבע לערנען, די זעלבע חלק [תורה] דעס וואָס דו האָסט געלערנט, זאָלסטו זען "מער דעת" אַריין צו טון, און "מער הבנה".

און [אז] דו וועסט נאָכאָמאָל לערנען, [און] דו וועסט וועלן זוכן דעם אמת, אז דו וועסט 'וועלן' זען, וועסטו האָבן אָפּענע אויגן, וועסטו 'זען' הערשט^ט, וועסטו מער 'פאַרשטיין' [ווי] וואָס דו האָסט פריער פאַרשטאַנען².

^ט וכמאמר המשנה "ובה תחזי".

² וועיין בחובת הלבבות (שער חשבון הנפש, פרק ג, חשבון כד): והארבעה ועשרים, שתחשוב עם נפשך ותתבענה על כל ענין שנתיישב אצלה מעניני ידיעת האלקים ותורתו, ודברי הראשונים, וחדיות החכמים, ועניני התפילות, אשר ידעת מעת נעורתך ובראשית גידולך והתחלת לימודך.

כי צורת הענינים הדקים אצל מי שהכרתו חלושה אינה כצורתם אצל מי שהכרתו חזקה, וכל אשר תוסיף הכרת האדם, יוסיף ביורו בענינים. על כן אַל תנוח דעתך על מה שנצטייר בלבך בתחילת לימודך מן הענינים המסופקים והסברות העמוקות, אבל ראוּי לך להתחיל בעת חזק שכלך והכרתך לעיין בספר תורת האלקים וספרי נביאיו, כמי שלא למד מהם אות, ותרגיל עצמך לפרשם ולבארם ולהתבונן במלותם ובלשונם, ומה שסובלות מן הענינים, ומה שיש מהם כפשוטו ומה שאינו כפשוטו, ומה שיש מהם נראה ומה שהוא מהם נסתר, ומה שהסבירא (שההקשה) נמצאת בו ומה שאין הסבירא (ההקשה) נמצאת בו.

וכן תעשה בתפילות ובחשבונות, מהסתכל במלותן ומגמת עניניהן, כדי שתהיה בעת שתדבר בהן לפני אלקיך יודע מה שמוציא לשונך מן המלות ומה שמבקש לבך בעיניך, ואל תנהג בכל זה כמנהג ימי הנערות, שתאמר מן המלות בלשונך מה שידומן לך, ועל איהו דרך שידומן, ואינך יודע הענין. וכבר קדם לנו בענין הזה מה שיש בו די.

וכן תעשה בדברי החכמים והקבלה, שתתבונן בהם ותדינם לזכות, ואל תנוח דעתך על מה שנתברר אצלך בתחילת לימודך, אבל תִּבְעַע עליו את נפשך כמי שמתחיל בו. ומה שיתברר אצלך, תזכרנו ותתיישב בו, ומה שתסתפק בבירורו, תחקור עליו מחכמי דרך שלא בדרך החקירה הראשונה, או ייראה לך מסודות התורה חמודות הנביאים והחכמים מה שאי אפשר להשיגו מצד לימוד המלמדים אותך בתחילת עניןך.

ואל תשיאך הגאווה, שתחשוב שהכרתך לא הוסיפה על מה שהיתה עליו מנעורך, וְשָׁמָּה שֶׁעָבַר בְּדַעְתְּךָ בַּעַת הַנַּעֲוִירִים לֹא יִתְכַּן לְהַשְׁתַּנּוֹת אֲצִלְךָ, וְלִהְיוֹת נִכְרִי אֲצִל דַּעְתְּךָ, כִּי זֶה מִפִּיתוֹ הֵיכָר לך, שִׁירָשָׁל אוֹתָךְ מַעֲיִין וּמַחְקוֹר עַל אֲמִיתַת הָעֲנִינִים, וִידְמָה בְּעֵינֶיךָ שֶׁאַתָּה חָכֵם גָּמוּר וְלֹא תַּחֲסֹר מֵאוֹמָה מִמָּה שֶׁאַתָּה צָרִיךְ לוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַחֵכֶם (משלי כו, טו) חָכֵם עֲצִל בְּעֵינָיו מִשְׁכָּחָה מְשִׁיבֵי טָעִם, וְאָמַר (שם, יב) רְאִיתִי אִישׁ חָכֵם בְּעֵינָיו תִּקְוָה לְכִסְיִל מִמֶּנּוּ, וְאָמַר (קהלת ב, יד) הִתְחַכֵּם עֲנִינֵי בְּרָאשׁוֹ, רוּצָה לוֹמַר, שֶׁהוּא מִסְתַּכֵּל בְּתַחֲלִיל עֲנִינָיו וְהוּא שֶׁעָבַר עָלָיו מַעֲנִינֵי תוֹרָתוֹ וְעוֹלָמוֹ, וּפּוֹקֵד אוֹתָם, וּמְבִינֵן הַטּוֹב וְהָרַע מִנִּפְשׁוֹ בְּמָה שֶׁעָבַר לוֹ, וְיוֹסִיף לְהַחֲזִיק בְּטוֹב וּיִשׁוּב מִן הָרַע, וְהַכִּסִּיל מִתַּעֲלֵם מִכָּל זֶה, כְּמִי שֶׁהוֹלֵךְ בְּאִפְלַת הַלֵּילָה בְּדֶרֶךְ אֲרוּכָה, לֹא יֵבֵט אֶל מֶה שֶׁעָבַר, וְאֵם יַחֲזִיר פָּנָיו לֹא יִתְבָּאֵר אֵלָיו, אֶךְ כָּל דַּעְתּוֹ עַל מֶה שֶׁיֵּשׁ לִפְנָיו, וְעַל זֶה אָמַר (שם) וְהִכְסִיל בְּחֹשֶׁךְ הוֹלֵךְ וְכוּ'.

עב
דברי הדרבה לבחורים - לצייט לסדרי הישיבה

איך וועל זאגן דרך אגב.

ס'איז דא א גאנץ ענין [צווישן די בחורים], ס'דאכט זיך, ביי די פאָרלערנען^ס, ער קלערט "איך לערן אליין, וואָס זאָל איך גיין" [צום שיעור]? [והושב לעצמו] "איך ברויך נישט, ס'פעלט נישט אויס".

עג

[אָבער דער אמת] ס'איז נישט אַזוי.

[א] אַז מ'שמועסט אין די הנהלה, אַז מ'זאָגט אַז מ'זאָל גיין [צום שיעור], ברויך מען צו גיין !

עד

[ב] און לאַ ימָלֵט [שלא יתוסף לו יותר הבנה על ידי זה, וכאמור לעיל].
די זעלבע וואָס מ'האַט געלערנט, אַז מ'הערט [פונעם מגיד שיעור], מ'שמועסט עס איבער, [און] מ'פרעגט איבער [ביים שיעור], קומט מען צו עפעס.
דאָס נוצט, ס'האַט תועלת.
מ'דאַרף זיך נישט וועגן דעם צו 'שפאַרן'^{נא}.
פונקט פאַרקערט, מ'דאַרף דאָס צו 'וועלן' יעדער, יעדער עקסטער.

עה

[ג] עקסטערדעם, מ'האַב מיר דאָך געשמועסט [מענין "מדות טובות"].
ס'איז אין כלל פון די מדות, פון דֶּרֶךְ אֶרֶץ, אַז וואָס מ'זאָגט [יצייתו לזה].

עו

[ולכן] אַז אַ הנהלה, מ'פירט, מ'זעט איין, [צריך לציית להם ולשמוע בקולם].
אַלעס ווערט 'איבערגעשמועסט' וואָס מ'זאָל טון, כמה זאכן.
איך וויל נישט אויסרעכענען אַזויפיל פרטים, אַלדינגס וואָס מ'שמועסט איבער.
איך שמועס איבער אַלדינגס, [און] די הנהלה זעט מ'קאָן נישט [באופן אחר].

עז

המשך ההקדמה ליישוב קושיא א - [לבאר 'הרישא' של המדרש]

[ונחזור לביאור הפסוק] וְהָיָה בְּרַךְ אֶת אֲבֹתָהֶם כָּל, וואָס דער מדרש זאָגט זה אליעזר שנאמר המַשִּׁל כָּל אֲשֶׁר לוֹ.

עח

אברהם אבינו לא היה יכול ללמד בעצמו לכולם, ולזה היה אליעזר עבדו דולה ומשקה לרבים מתורתו של אברהם [דהנה] אברהם אבינו האט אַלדינגס משפיע געווען, ער האָט אַלעס צוגעצויגן [לתורה ואמונה. אָבער] ס'איז דאָך נישט מעגליך [שילמוד בעצמו פאַר] יעדן^{נב}. נאָר אליעזר האָט געטון די זעלבע, [והיה דולה ומשקה לאחרים מדברי תורתו של אברהם].

^{נא} מלשון עקשנות וסרבנות.

^{נב} וכדלעיל סוף אות ד, לענין משה רבינו. וכמו שכתב המהרש"א (הובא לעיל בסוף הערה ג).
והביאור בזה, דלא היה אפשר שילמדו כולם מאברהם אבינו בעצמו, כיון שהיו רחוקים מבחינתו, ועל דרך שכתב הייטב לב (סוף פרשת שמות ד"ה והנ"ל להמליץ, ופרשת תבוא עה"פ ברוך אתה בבוואך ד"ה א"י כעין זה) שאין תוכחת מוסר מועיל לזולתו, בלתי ממי שהוא דומה לו (דברי יואל).

ער האָט דאָך נאָר געזאָגט - אַזוי ווי דער מהרש"א זאָגט (לעיל אות ד) - ער האָט דאָך נאָר געזאָגט די דיבורים וואָס ער האָט געהערט פון אים, האָט ער דאָך 'די דיבורים' געזאָגט, וואָס ער האָט געהערט פון אברהם אבינו, ממילא [על ידי אליעזר] איז געוועזן 'זיין' השפעה [של אברהם] אויף 'יעדן', אויף 'יעדן' עקסטער.

עט

וזהו שנאמר ו'ה' בָּרַךְ אֶת אַבְרָהָם "בְּכָל", שהיה משפיע השפעתו "לכולם". ובאר במדרש, זה אליעזר, שנאמר המושל בְּכָל אֲשֶׁר לוֹ, ש"ע"י אליעזר שהיה מושל בתורת רבו, הגיע תורתו של אברהם לכל אחד

[ונמצא כן] איבערדעם איז געווען ו'ה' בָּרַךְ אֶת אַבְרָהָם "בְּכָל", [אויף יעדן עקסטער], ווייל ס'איז געווען זה אליעזר שנאמר המושל בְּכָל אֲשֶׁר לוֹ. דעס אלעס וואָס אברהם אבינו האָט געזאָגט, אַזוי אַרום [על ידי אליעזר שמשל בתורת רבו] איז ער אָנגעקומען פאַר 'יעדן'.

פ

המשך דברי הדרבה לבחורים - על פי תמצית הדרוש

און אַז מ'רעדט זיך אָבער איין, מ'גייט נישט [בדרך רבותיו], אַז מ'פאַלגט נישט, און מ'איז נישט מֵשִׁים עַל הַלֵּב, און מ'גייט מיט אַן אייגענעם וועג.

פא

בעווננו הרבים, וואָס מ'הערט היינט פון דרויסן, דאָס איז אַלעס אַ סכנה. וואָס מ'הערט פון דרויסן אַנדערע דרכים, און פאַרשידענעס, דער אייגענער דַעַת היינט, [דאָס איז] בעווננו הרבים [פון] די כוחות היצר.

פב

ער [דער יצר הרע] איז אויכעט הֶפֶךְ בָּהּ וְהֶפֶךְ בָּהּ.

ער טוט אויך אַזוי, ער וואַרפט זיך אַרום [שמתהפך ממדה זו למדה שכנגדה, פעם כן ופעם כך], אָבער פונקט פאַרקערט [ממה שצריך להשתמש בהמדה].

אַמאָל ווערט ער 'פֿרום' אויך, כדי ער זאָל קאָנען מִפְתָּה זיין.

אויף אַזאַן אופן [גאָר] איז הֶפֶךְ בָּהּ וְהֶפֶךְ בָּהּ.

דְּכּוּלָּא בָּהּ, עד האָט 'אַלעס' [כל התחבולות בידו, ורוצה לכבוש הכל]. ער וויל 'אַלעס' אַריינקריכן [בכל המדות ובכל הענינים], 'אַלעמען' צונעמען [מדרך הישר שבכל מדה].

אַזוי ווי מ'דאַרף צו טון [בדרך התורה לקיים הפך בה והפה בה, איז] זֶה לַעֲמֹת זֶה עֲשֵׂה אֱלֹקִים (קהלת ז, יד), אַזוי ווי מ'ברויך צו זיין מִדּוֹת הַפְּכִיּוֹת [וואָס] מ'דאַרף צו האָבן, [כמו כן הוא בדרך היצר, כן] 'ער' טוט אויך אַזוי.

פג

ברויך מען זיין געוואָרנט [שלא ליפול ברשת היצר].

[והעצה לזה הוא] וּבָהּ תִּחְיֶה, [לבקש דרך האמת בדברי התורה].

דער אייבירשטער זאָל העלפן מ'זאָל האָבן [אַפּענע אויגן, לראות את האמת], - כִּי הַשׁוֹחֵד יַעֲזֹר, מ'איז פאַרבלענדט, - מ'זאָל נישט זיין בלינד, מ'זאָל 'זען', מ'זאָל האָבן אַפּענע אויגן.

פד

עוד הקדמה לשיוב קושיא א - [לבאר 'הסיפא' של המדרש]

(עד אחר אות צו)

איך האָב שוין לאַנג געזאָגט פֿשט²², וואָס [עס] דאַכט זיך מיר אין די גמרא (ברכות

²² עיין להלן בהערה ס.

לא. המובא במדרש שבקושיא א) אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה, שמתוך כך זוכרהו.

פה

[קושיא ב]

צ"ב מה שאמרו על "דבר הלכה", שמתוך כך "זוכרהו". כי הלא אדרבה בדבר הלכה נוח לישב מבשאר דברים, כמבואר בגמרא דדברי תורה נוחין לאבדן

[ולכאורה] ס'איז דאך איינס פון די פלאים [מאמר זה].

[שהרי] דער כלל איז, דברים בטלים דאס געדענקט מען, און די תורה הקדושה [פארגעסט מען שנעלער].

[ווי] די גמרא זאגט דאך^{יב} [אז] ס'איז גרינג צו פארלירן [דברי תורה] אזוי ווי - די גמרא זאגט - ככלי זכוכית. ס'ווערט נשכח, ס'איז גרינג [לשכוח].

פר

וכמו שמבאר החתם סופר כי עולם הזה הוא עולם גשמי, ולכן דבר רוחני לא מתקיים כאן בנקל, ולכן דברי תורה נשכח יותר מדברים במלים וגשמיים, וכמבואר בגמרא דהתורה נקרא עוף, על שם הפסוק הַתְּעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינְנוּ [והביאור בזה, ווי] דער חתם סופר איז עס מסביר^{יג}, ווייל אויף 'דעם' עולם, 'דער עולם' איז דאך אן עולם הגשמי, א מקום טומאה^{יד}, [ולכן] די תורה הקדושה האלט זיך זייער שווער, [ווייל] ס'איז א פרעמדע זאך [בזה העולם]. דאס פלאץ [פון די תורה] איז בעולם העליון, האלט זיך עס זייער שווער [בזה העולם]. איבערדעם פארגעסט מען עס זייער גרינג.

שטותים און דברים בטלים דעס איז דעס פלאץ 'דא', 'דער עולם' איז דאס פלאץ פון די זאכן^{טו}, [ולכן] דאס האלט זיך אין א מענטש, און אז מ'הערט 'עפעס' נשטותים ודברי בטלה דאס ליגט 'איינגעבאקן' [אין זקרון].

^{יב} בגמרא חגיגה (טו.): מאי דכתיב (איוב כח, יז) לא יִעֲרֹכֶנָה זָהָב וְחֻכּוֹכִית, וְתִמְוֶרְתָּה כְּלִי פֶזַז. אמר לו, אלו דברי תורה, שקשין לקנותן ככלי זהב וכלי פז, ונוחין לאבדן ככלי זכוכית. [ופירש"י: נוחין לאבדן, על ידי שחכה].

^{יג} בתורת משה פרשת שמות (בדרוש לכבוד התורה) ובדרשות חתם סופר (ח' טבת, דף ק), ובחידושי חתם סופר (ברכות ה.): ליישב נראה לי להקדים מה שאמרנו כחז"ל (ברכות ה. והובא לקמן), ובני רשף יגביהו עוף, ואין עוף אלא תורה, שנאמר הַתְּעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינְנוּ. הרי העיד על התורה דשכיחא שחכה גבה יותר מכל חכמות העמקות שבעולם. ואמרו עוד (מגילה ו.) לאוקמא גירסא סייעתא הוא משמיא, פירוש לקיים משנתו שלא תשכח, לא יועיל השתדלות ויגיעה אם לא על ידי סייעתא דשמיא. והנסינן מעיד לנו בעוה"ר על זה.

והטעם לזה הוא, כי כל דברים הקדושים שהם רוחניים, אינם חוגגים ברצונם אצל הגשמיים העכורים, שכן כחז"ל (ילקוט תהלים, רמז ק) אמרו [על הפסוק] וְתִשֵּׁת עָלַי כִּפָּכָה (תהלים קלט, ה), שהנשמה רוצית לצאת מהגוף כל רגע, לולא שהקב"ה כופה פפו יתברך שמו עליה שלא לצאת מהגוף. והכוונה על נשמת ש-י חלק אלוך ממעל, ולא על הנפש החיוני הבהמית, אך על חלק הקדושה שבו, שאינו סובל בטוב ההתחברות עם הגוף העכור. והוא הדין והוא הטעם בתורתנו הקדושה בכלל האומה, כדרך הנשמה ביחידות, כן התורה בכלל לא תסבול בטוב ההתחברות בעולם הזה, אם לא על ידי רצון הקב"ה, כי פיו הוא צוה. ואם כן צריך לזה זכות ודבקות בד' ובהתורה, אבל הַתְּעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ - וְאֵינְנוּ.

^{יד} כמבואר בגמרא קידושין (מ.): אמר רבי אלעזר ברבי צדוק, למה צדיקים נמשלים בעולם הזה, לאילן שכולו עומד במקום טהרה, ונופו נוטה למקום טומאה וכו'. ולמה רשעים דומים בעולם הזה, לאילן שכולו עומד במקום טומאה ונופו נוטה למקום טהרה וכו'.

^{טו} ועיין בחובת הלבבות (שער עבודת האלקים פרק ב, ד"ה והשני): שְׁהִשְׁכַּל הוא עצם רוחני, נגזר מן העולם העליון הרוחני, והוא נכרי בעולם הגופים העבים. והתאווה אשר באדם מחוברת מכחות הטבע ומזגי היסודות, והיא בעולם יסודה ומעון שרשה, מושכים אליה המאכלים כח, ומחזקות אותה ההנאות הגופיות. והשכל, מפני שהוא נכרי, אין לו מחזק ולא חבר, והכל כנגדו, ומן הדין היה שיחלש, ונצטרך לדבר שידחה בו מעליו גובר התאווה ושיחזקהו עליה, והיתה התורה רפואה לחלי כזה מחליי הנפשות ומדוי המידות.

פז

דער חתם סופר גיט עס צו פארשטיין. [דלכן נאמר] (משלי כג, ה) הַתְּעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינָנּוּ (משלי כג, ה), די תורה הקדושה ווערט אָנגערופן [בלשון עוף, כמו שאמרו בגמרא]^נ אין 'עוף' אלא תורה, שנאמר 'הַתְּעִיף' עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינָנּוּ, ווייל [אויף די תורה שטייט] הַתְּעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינָנּוּ.

[ולכאורה] פארוואס הייסט די תורה פונקט אויף דעם.

זאגט ער אזוי: ווייל דאָס איז דער טבעיות פון די תורה, אַז ס'ווערט גרינג נשתכתח.

פח

ואם כן קשה מה שאמרו שלא יפטר מחבירו אלא מתוך דבר הלכה, והטעם "שמתוך כך" וזכרוהו. דהלא לכאורה הסברא הוא להיפך וכאמור

היצט איז אזוי:

ס'שטייט [בגמרא הנזכר], חכמינו ז"ל האָבן געזאָגט, זאָלסט נישט פטור ווערן פון אים [מחבירו, אלא מתוך דבר הלכה] שמתוך כך וועט מען אים געדענקען. אמת, אודאי דאָרף מען זיין [נפרד] מתוך דבר הלכה. [והטעם הוא] פשוט, ווייל קיין דְּבָרִים בְּטָלִים טאָר מען דאָךְ נישט [רעדן], 'פאַר זיך' אויך נישט. [ויעיין לקמן אות צד]. אָבער 'דער' טעם, שמתוך כך זוכרהו, דאָס האָלט נישט אויס [לכאורה]. וואָרן [התייחס] ווען אַז מ'שיידט זיך אָפּ מיט דְּבָרִים בְּטָלִים, דאָס געדענקט מען אים גוט, [אַבער] אַז ס'איז מתוך דבר הלכה, פון דברי תורה, דאָס פאַרגעסט מען באַלד. איז דאָךְ פונקט דער היפך, וואָס זאָגט ער עפעס שמתוך כך זוכרהו. דער טעם, [אַז] איבערדעם זאָל זיין [שיפטר מחבירו מתוך דבר הלכה], האָלט נישט אויס.

פט

[הקדמה ליישוב קושיא ב]

הייבט לב בהקדמתו מביא פלוגתא אם שפיר דמי להוציא ספר מבלי הוכרת שם המחבר, ומכריע שם כי בדבר הלכה צריך להזכיר שמו, עיין כי צריכין לידע אם יכולין לסמוך עליו, אבל בדבר אגדה אין צריך להזכיר שמו האָב איך אַמאָל געזאָגט שוין לאַנג^ס [בביאור מאמר הגמרא]. וואָרן דער זיידע זכרוננו לברכה אין ייטב לב אין די הקדמה^ס, שטעלט ער אַראָפּ

^נ בגמרא ברכות (ה): ואמר רבי יצחק, כל הקורא קריאת שמע על מטהו, מזיקין בדילין הימנו, שנאמר (איוב ה, ז) ובני רֶשֶׁף יִגְבִּיהוּ עוֹף, ואין עוף אלא תורה, שנאמר הַתְּעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינָנּוּ [ופירש"י: אם חכפל וסגרת עיניך בתורה, היא משתכחת ממך], ואין רֶשֶׁף אלא מזיקין, שנאמר (האינו לב, כד) מִזֵּי רָעַב וּלְחָמִי רֶשֶׁף וְקָטַב מִרֵּיזִי [קטב מריי זה שם שד הזהרים, במסכת פסחים (קיא:)]. אמר רבי שמעון בן לקיש, כל העוסק בתורה יסורין בדילין הימנו, שנאמר ובני רֶשֶׁף יִגְבִּיהוּ עוֹף, ואין עוף אלא תורה, שנאמר הַתְּעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינָנּוּ, ואין רֶשֶׁף אלא יסורין, שנאמר מִזֵּי רָעַב וּלְחָמִי רֶשֶׁף, [ולחומי רשף כתיב בין רעב למזיקין, נדרש לפניו ולאחריו, יסורין ומזיקין].

^ט במשלי (כג, ה): הַתְּעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינָנּוּ, כִּי עָשָׂה יַעֲשֶׂה לוֹ כְּנֶפֶסִים כְּנֶשֶׁר יַעֲוֶף הַשָּׁמַיִם. וברש"י שם: הַתְּעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ. כרגע שתכפול עיניך לעמצו, ואין אותה גירסא מצויה בך. הַתְּעִיף, כמו וְכַפֵּלָתָּ (תרומה כו, ט) [דמתרגמינן] וְתַעֲיִף.

^ס בליל ש"ק חיי שרה תש"כ, ובפתיחה חיי שרה תשכ"ו (לשון קדשו מ, אות לב-לז), וס"ג תרומה תשכ"ז.

^{סא} בהקדמת הייטב לב: והנה בשו"ת פנים מאירות בהקדמה, נסתפק אם טוב לאדם שלא לגלות מי הוא המחבר, או חיובא רמי להזכיר מי הוא המחבר, והשיב שאין צריך להזכיר שם המחבר, עיין שם. והגאון החיד"א בספר שם הגדולים במערכת ספרים אות זיין (אות כו, ערך ספר הזכרונות) האריך בזה כדרכו בקודש. ולפי דעתי הקלושה יש להכריע, דבענין הלכות הנוגעים לדינא, נחוץ לדעת מי המחבר, אם הוא ראוי והגון לסמוך עליו ועל דבריו, ובמה שחולק על אשר קדמוהו וכדומה. אבל בענין אגדה ודברי תוכחה, מה לנו לדעת שם המחבר, הדברים יתנו עידיהן אם יכנסו בלב שומעיהם ויהיו נושאים חן בעיני רואיהם. וראיה לזה, ממה שמצינו שמהר"ש

דָּאָרטן אַ פּלוגתא צי מ'זאָל מזכיר זיין [שמר], - קעגן אַ 'חיבור' אַז מ'גייט אַרויס, רעדט ער, - צי מ'זאָל אַרויסשרייבן דעם 'נאָמען' [של המחבר], צי ניין.
ס'איז געווען צדיקים געווען וואָס זיי האָבן נישט געוואָלט, זיי האָבן זיך מסתיר געווען דעם נאָמען. און ס'איז געווען פונקט פאַרקערט.

צ

גייט ער צו פאַרשטיין דאָס איז ביידע אמת. (המשך דברי הייטב לב, באות צב)

צא

[וביאור הצדדים בזה³⁰, ההצדיק שהסתיר שמו, היה טעמן] ער האָט נישט געוואָלט, פאַר עננה, צי ער האָט נישט געוואָלט האָבן די הנאה [בעולם הזה] מ'זאָל אויף אים 'זאָגן' [שהוא גדול].

און [הצדיק שגילה שמו] ער האָט ווידער פאַרקערט געהאַט [א סברא, שהרי אמרו] כל שאומרים שמועה מתוך פיו איז שפּתותיו דובכות [בפּקב]. ווי די גמרא זאָגט³¹ רבי יוחנן האָט מ'קפיד געווען [אויב] מ'האָט נישט געזאָגט הלכה משמו, האָט ער געזאָגט וכי זוטא [מה שאמר דוד] אַגורה באַהלף עולמים [תהלים סא, ה], [ואמר רב יהודה אמר רב, כל תלמיד חכם] שאומרים דבר שמועה מתוך פיו [שפתותיו דובכות בקבר, ונמצא] דאָס בלייבט אויף אייביג.

צב

זאָגט ער 'אין [דרך] הכרעה', דער זיידע זכרוננו לברכה אין ייטב לב.
זאָגט ער: דברי הלכה מוז מען זאָגן פון 'וועמען', וואָרן מ'מוז וויסן צי ער איז מוסמך, מ'קאן נישט זאָגן קיין הלכה [פון] איינער וואָס איך ווייס נישט זיכער ווער ער איז. אַז איך ווייס נישט ווער ער איז, קען מען נישט זאָגן קיין דבר הלכה [משמן].
[אַבער] דברי אגדה, פֿשט אין פסוק, וואָס איז אַ נפקא מינה 'ווער' ס'זאָגט. דאָרט דאָרף מען נישט [לפרסם שמו].

אבוהב ז"ל לא הזכיר שמו על ספר הזכרונות שחיבר, ובניו הדפיסו ספר השו"ת יקראוהו דבר שמואל, וכתבו שהוא חיבור, ולא צוה לבניו להדפיס שו"ת שלו סתם, כמו שכתב החיד"א שם. אלא ודאי מטעמא דאמרו, כי לענין הנוגע לדינא צריך לדעת מי המחבר, אם הוא אילן גדול שראוי לסמוך עליו, אבל לענין אגדה ודברי מוסר, כבר אמרו (אבות ד, א) איזה חכם הלומד מכל אדם, ופירש הר"ב אף על פי שהוא קטן ממנו. [ועיי"ש עוד].
וכיון שכך הוא אם כן אין נחוץ לדעת שם המחבר ספר בדברי אגדה, ובפרט כי הדברים בעצמן יתנו עדיהן, על כן אמתרי עם לבי טוב לכסותו ולהעלימו, כי בושתי וגם נכלמתי לעמוד במקום גדולים חוברי חבר, כי נפשי יודעת מן ערכי וכו', ואיני מדבר לפי שגדול ממני כי אם לצעירי הצאן, ואולי באמתחת עני כמוני המצא תמצא איזה דברים טובים ערבים על אוזן שומעת תוכחות חיים, ברוחו פי שנים, תורה ויראת שמים וכו'.

³⁰ ועיין באורך בדברי הפנים מאירות, והשם הגדולים, שמציין הייטב לב.

³¹ בגמרא יבמות (צו: א) א"ר אלעזר אמר לשמעתא בי מדרשא, ולא אמרה משמיה דרבי יוחנן. שמע רבי יוחנן, איקפד. עול לגביה רבי אמי ור' אסי אמרו ליה וכו', הדר איקפד טפי וכו'. ר' יעקב בר אידי אמר ליה, כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה עֲבֹדוּ כֵּן צִוָּה מֹשֶׁה אֶת יְהוֹשֻׁעַ וְכֵן עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ לֹא הִסִּיר דָּבָר מִכָּל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה (יהושע יא, ט), וכי על כל דבר שאמר יהושע היה אומר להם כך אמר לי משה, אלא יהושע יושב ודורש סתם והכל יודעין שתורתו של משה היא, אף ר' אלעזר תלמידך יושב ודורש סתם, והכל יודעין כי שלך היא. אמר להם מפני מה אי אתם יודעין לפיכך כבן אידי חברינו. ורבי יוחנן מאי טעמא קפיד כולי האי, דאמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב אַגוּרָה בִּאֶהֱלֶךְ עוֹלָמִים, וכי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמים, אלא אמר דוד לפני הקב"ה, רבונו של עולם יהי רצון שיאמרו דבר שמועה מפי בעולם הזה, דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי, כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה, שפתותיו דובכות בקבר.

לשון דברי פתיחה - ג' חיי שרה תשכ"ח **קדשו** כמ
 אַזוי מאַכט ער אַן הכרעה. וולכן בתחילה הוציא ספרו "יטב לב" בלי הזכרת שמו, כיון
 שמיוסוד על דברי אגדה].

צג
 - איך וועל שפעטער (באות צו) 'באַמערקן'^{טו}, וואָס היינט זעה איך אין דעם. -

צד
 [ישוב קושיא ב]

מה שאמרו אל יפטר אדם מחבירו "אלא מתוך דבר הלכה", לא בא לאפוקי מתוך דברים בטלים, דהלא דברים
 בטלים בלאו הכי אסור לדבר. אלא בא לאפוקי מתוך "דבר אגדה", כי שם לא יהא חבירו צריך להזכיר שם אומרו,
 משא"כ "בדבר הלכה" צריכין להזכיר שם אומרו, ונמצא שמתוך כך "זוכרהו" תמיד בשמו
 דאָס קאָן זיין, מיין איך אפשר איז דאָס דער פֿשט [בדברי הגמרא הנזכר].
 [דלפי האמור] היצט איז דאָך אַזוי, מילא פון דברים בטלים דאַרף מען דאָך נישט
 צו זאָגן [שאל יפטר אדם מחבירו בזה, שהרי דרשון]^{טו} וְדַבֵּרְתָּ בָּם, ולא בדברים בטלים^{טו}.
 נו קאָן מען דאָך מיינען קאָן מען פטור ווערן [מחבירו, מתוך] דברי אגדה. [אולם]
 פון דברי אגדה אַז דו וועסט דיך צושיידן, וועט ער דאָך נישט דאַרפן זאָגן פון
 'וועמען' [ער האָט עס געהערט, וממילא] וועט ער פאַרגעסן [פון דיר, ווייל] ער וועט נישט
 דאַרפן זאָגן דעם נאָמען.
 [אַבער] אַז דו וועסט דיך שיידין [מחבירך] פון דבר הלכה, וועט מען דאָך מוזן זאָגן
 [שם אומרו, וממילא יזכר שמך ולא ישכח ממך].

צה
 זאָגט ער, אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך "דבר הלכה", [ולא בא לאפוקי דברים
 בטלים, אלא לאפוקי] נישט 'אגדה', וואָרן שמתוך כך "זוכרהו", וואָרן אַזוי אַרומער, פון
 דבר הלכה, וועט ער דאָך מוזן זאָגן פון 'וועמען', איבערדעם וועט ער דיך
 'געדענקען'.

צו
 ובנוגע לענין מצב דורינו:
 כהיום צריכין להזכיר שם אומרו גם בדברי אגדה, ועוד יותר מבדברי הלכה, כי כהיום
 מגלים פנים בתורה שלא כהלכה, להכניס גם דברי מינות ואפיקורסות ח"ו בתוך דברי אגדה
 נאָר היינט איז דברי אגדה נאָך 'געפערליכער', [ווייל] אין דברי אגדה לייגט מען
 אַריין [אפילו] מינות מיט אפיקורסות. [וכן] אין די הלכה אויכעט. [וממילא] היינט איז
 עס [ביי] ביידע [צריכין לידע שם אומרם, ומבטן מי יצאו הדברים].

[ולא עוד אלא] היינט פון די אגדות ווערט ניטאַמאָל קיין אגדות אויך נישט, פון די
 פאַלטשע אגדות ווערט הלכות, מ'שטעלט אַריין אין פאַלטשע דברי אגדות און
 פאַלטשע פסוקים מיט פאַלטשע מימרות חכמינו ז"ל 'דעס און יענץ', און נאָך דעם

^{טו} פירוש: מעיר זיין.

^{טו} כן הוא לשון המורגל בספרים קדמונים בשם חז"ל.
 ומקורו בגמרא יומא (יט): תנו רבנן, וְדַבֵּרְתָּ בָּם (ואתחנן ו, ז), בָּם ולא בתפלה. וְדַבֵּרְתָּ בָּם, בָּם יש לך רשות
 לדבר, ולא בדברים אחרים. רבי אחא אומר, וְדַבֵּרְתָּ בָּם, עשה אותן קבע ואל תעשם עראי. אמר רבא, השח שיחת
 חולין עובר בעשה, שנאמר וְדַבֵּרְתָּ בָּם, בָּם ולא בדברים אחרים. רב אחא בר יעקב אמר עובר בלאו, שנאמר
 (קהלת ח, כ) כָּל הַדְּבָרִים יִגְעִים לֹא יִכָּל אִישׁ לְדַבֵּר.

^{טו} וכנפסק ברמ"א (יו"ד רמז, ה): ואסור לדבר בשיחת חולין. - וכן מובא דברי הגמרא יומא דעובר בעשה, במגן
 אברהם (קנו, ב).

פירט מען זיך נאך [לפי פטוטים אלו], שטותים מיט הבלים, [און] ס'ווערט אלעס הלכות. [שמתידין כל פירות הדור, והתחברות לרשעים, ע"י פטוטים בדברי אגדה].
[וממילא] היינט איז אן אנדערע מאדע, היינט איז א פחד נורא, [ואדרבה] דברי אגדה מוז מען נאך באלד מער צו וויסן פון וועמען ס'שטאמט¹⁰.

צז

ועוד דגם דברי אגדה נוגעים עתה להלכה, כי בתוכם מטמנים ידיעת הדרך אשר ילכו בה, וגם כתות השקר מכניסים ידיעותיהם והוראותיהם בדברי אגדה שלהם, ונמצא כי הכל הוא בכלל "דבר הלכה" שצריך להזכיר שם אומרו, כדי לידע אם יכולין לסמוך עליו

[ביי] די הלכה מוז מען אויך וויסן, ס'איז אן עקסטערע זאך, ס'איז ביידע אמת. [אבער] היינט איז אלעס א דבר הלכה, וואָרן היינט איז נישט פאָרהאַנדן, מ'ווערט גאַרנישט פטור אנדערש, היינט איז נישט פאָרהאַנדן [א חילוק] וואָס איז עס, [ווייל] אלעס איז א נפקא מינה להלכה, וויאזוי מ'האָט זיך צו פירן, וואָס מ'האָט צו טון, אלעס דרייט מען איבער.

און [כדי] מ'זאל קומען אויפן אַמַת, איז [צריכין לידע בכל דבר מי הוא מחברו], ס'איז אלעס אין דעם סוג [שצריכין לגלות שם אומרו].

צח

סיום ההקדמה לישוב קושיא א - [לבאר 'הרישא' של המדרש]
בביאור דברי המדרש כאן: תְּפִיטָה מִבְּנֵי אָדָם וגו', תְּפִיטָה בעליונים ובתחתונים

על כל פנים איז דאָך אַזוי.

אויף דעם וְה' בָּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בְּכָל, זאָגט דאָך אויך דער מדרש דאָ [בפרשתן]¹¹, זה שאמר הכתוב [תְּפִיטָה מִבְּנֵי אָדָם הוצק חֵן בְּשִׁפְתוֹתָיָהּ], תְּפִיטָה בעליונים, תְּפִיטָה בתחתונים, וְה' בָּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בְּכָל, עַל כֵּן בָּרַךְ אֱלֹקִים לְעוֹלָם, דורך דעם [נחבך אברהם לעולם].

צט

[ויבאר הכוונה על פי האמור לעיל (אות ד, ואות עח), דהנה] אליעזר, אַזוי ווי דער מהרש"א זאָגט, זיי האָבן אַלע נאָכגעזאָגט דבר שמועה מפיו. וואָרן אַז נישט, האָט דאָך נישט געקאָנט זיין זיי זאָלן אַלע זיין יושבים בישיבה בפניו [דהרי הוא מורה הלכה בפני רבו], איז דאָך עס נאָר ווייל מ'האָט געזאָגט [בשמן], מ'האָט געוואוסט 'דאָס' איז עס¹², [דבכל דבר שאמר אליעזר ידעו הכל כי הם דברי רבו אברהם אבינו].

ק

דעמאָלט איבערהויפט, בימי אברהם אבינו, [הוצרכו להזכיר דברים בשם אומרו, ווייל] ס'איז דאָך געווען, דאָס דור איז דאָך געווען אַזוי ווי ס'האָט אויסגעזען, [שרוב העולם עבדו עבודה זרה, ורק] 'אַחַד' הָיָה אַבְרָהָם [יחזקאל לג, כד] [שפירסם אמונת ה' לשומעי לקחו, ולכן]

¹⁰ ועיין זה גם בדברי רבינו ביום ו' אלול תשי"ט, ובס"ג תרומה תשכ"ז.

¹¹ בבראשית רבה (נט, ה) [על הפסוק [אברהם וְה' בָּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בְּכָל, זאָגט דאָך נישט געקאָנט זיין זיי זאָלן אַלע זיין יושבים בישיבה בפניו [דהרי הוא מורה הלכה בפני רבו], איז דאָך עס נאָר ווייל מ'האָט געזאָגט [בשמן], מ'האָט געוואוסט 'דאָס' איז עס¹², [דבכל דבר שאמר אליעזר ידעו הכל כי הם דברי רבו אברהם אבינו].

¹² דאפילו בדבר שלא הזכיר אליעזר שכן אמר אברהם אבינו, ידעו הכל שהם דברי רבו. וכמובא לעיל (בהערה 10) דברי הגמרא יבמות, שבוה ניהמו לרבי יוחנן, כשאמרו לו: יהושע יושב ודורש סתם, והכל יודעין שתורתו של משה היא, אף ר' אלעזר תלמידך יושב ודורש סתם, והכל יודעין כי שלך היא.

הָאֵט מֵעַן גַּעמוּזט גָּאָר זאָגן נָכַל דבר בשם אומרו, ולכן הוצרך אליעזר לפרסם דברי אברהם אבינו בשמו של אברהם].

דעמאלטס האָט מֵעַן טאַקע אפשר דברי אגדה האָט מֵעַן אויך געמוזט זאָגן פון וועם, האָט מֵעַן אויך געמוזט וויסן פון 'וועם', [ונכמו בדורינו עתה].

קא

[וזהו שדרשו כאן הפסוק **יְפִיפִיתָ מִבְּנֵי אָדָם הוֹצֵק חַן בְּשִׁפְתוֹתֶיךָ**, כי ע"י שהיה אליעזר דולה ומשקה מתורת אברהם אבינו, היו אומרים שמועות מפיו בעולם הזה, ועל ידי זה היה 'שפּתוֹתֶיךָ' של אברהם דובבות בקבר אפילו 'לעולם הבא', ונתקיים אצלו הכתוב **אָגוֹרָה בְּאֶהְלֶךְ 'עוֹלָמִים'**. וזהו שאמרו נְתִיפִיתָ **בְּעוֹלָמוֹת** ובתחתונים, היינו בעולם הזה ובעולם הבא, וכמו שמסיים שם הכתוב **עַל פֶּן בִּרְכֶּךָ אֱלֹהִים 'לְעוֹלָם'**.²⁷ ועל זה נאמר כאן **וְהָ בִּרְךָ אֶת אֲבֹרָהָם 'בְּכָל'**, שהיה ברכותו נצחית, בין בעולם הזה ובין בעולם הבא.²⁸ וכל זה נלמד ממה שדרשו בהך קרא, **וְהָ בִּרְךָ אֶת אֲבֹרָהָם בְּכָל**, זה אליעזר, שהוא פירסם לבאי עולם שמועותיו ותורתו של אברהם אבינו בשמו. (דברי יואל).]

קב

בענין קריאת ספרים מבלי "הסכמה"

[וכעין זה נשתנה עתה בדורינו, ווי] איך האָב געזאָגט לאַנג שוין.²⁹

[בענין וואָס] דער חתם סופר זאָגט,³⁰ **אֲז מ'טאַר נישט דרוקן קיין סֵפֶר אָן "הֶסְכָּמוֹת"**. וואָרן ס'איז שכיח ספרי מינות, און אַז ס'איז דאָ "הֶסְכָּמוֹת", ממילא ווייס איך שוין 'זיכער'.

²⁷ ועיין בטיב לבב בפרשתן (בדרוש אחר) מכת"ק של רבינו, וז"ל שם הנוגע לעניינו: על פי דברי חכז"ל אגורה באהלך עולמים, עלי ידי שאומרים דבר שמועה מפיו שפתותיו דובבות בקבר. הרי דעל ידי שהוא לומד גם עם אחרים ואומרים דבר שמועה מפיו, לכן הוא דר באהלך עולמים אף לאחר פטירתו על ידי ששפתותיו דובבות. מה שאין כן כשלומד אך בינו לבין עצמו, אף שמוזה נפשו לפני השי"ת, מכל מקום כיון שאין בני אדם יודעין מתורתו לומר דבר שמועה מפיו שהיו שפתותיו דובבות, אין דירתו לעולם, אלא כל זמן שהוא חי. וזה שאמר הכתוב **יְפִיפִיתָ מִבְּנֵי אָדָם**, דהיינו שגם בני אדם יודעין מתורתו, שלכן הוצק חַן בְּשִׁפְתוֹתֶיךָ, דהיינו ששפתותיו דובבות על ידי שאומרים דבר שמועה מפיו. **עַל פֶּן בִּרְכֶּךָ אֱלֹהִים 'לְעוֹלָם'**, שנתקיים בי על ידי זה אָגוֹרָה בְּאֶהְלֶךְ 'עוֹלָמִים'.

²⁸ ועיין לקמן אות קו, בשם התנא דבי אליהו.

²⁹ בס"ג שלח תשי"ד (לשון קדשו סד, אות לו-לח) וז"ל שם: אַלע מינים מיט אַלע אפיקורסים ברענגען זיך ראיות פון דער תורה הקדושה, הגם ס'איז שָׁקָר וְכָזָב, אָבער ער האָט דאָך אָבער אַ סְמִיטָה עֵינִים, [אין] שְׁאֵינָה מינות דְּמִשְׁכִּי, און ס'קאָן זיך טרעפֿן גאָר איינער גאָר אומשולדיג [וואָס] ער גייט נאָך נאָך דעם, ווייל ער הערט מ'ברענגט זיך גאָר אַ ראיה פון די תורה הק', פון פסוקים און פון דברי חכמינו ז"ל. ווי דער חתם סופר זאָגט אַז מ'טאַר נישט קוקן אין אַ ספר אָן הֶסְכָּמוֹת, זייט ס'איז אַרויסגעקומען אַסאך 'ספרי מינות' קאָן מען אַריינפאלן, מ'ווייסט נישט וואָס מ'זעט, ס'וועט מושך זיין למינות, זאָל מען נישט קוקן אַ ספר אָן הסכמות.

נאָר דאָס איז געווען בְּיָמֵינוּ [של החתם סופר] אַ תיקון, ווען די 'מַסְכִּימִים' זענען געווען די 'גדולי ישראל', און דער 'כָּלָל' איז געווען גוט, מ'האָט בוחר געווען [אין] די גדולי ישראל [וואָס] זענען געווען פון די כיתות [הצדיקים], פון די רעכטע גדולים, צדיקים אמיתיים, האָט ער מיט דעם 'באַוואָרנט' דעמאלטס מיט די 'הסכמות' [של] יכשלו בקריאת ספרי המינות]. אָבער בעוונגנו הריבם אין דעם דור, וואָס דער דור איז וויאזוי ס'זעט נעבעך אויס, עיקבא דמשיחא, אַזוי ווי די גמרא (סוטה מט: וסנהדרין צו). ר' עבנאט אויס 'פני הדור', זענען דאָך טאַקע די וואָס זענען רחמנא ליעלן, וואָס זענען פון די 'טאַקע', 'מהם ומהמונם' [של האפיקורסים], די זענען דאָך נחשב פון די 'גדולי הדור', און די זענען די 'מַסְכִּימִים'. ס'איז נאָך אַרגער, די זענען נאָך אַרגער פון די ספרי מינות אַליין [שתקלחם גדול יותר, כי אין יודעין להשמר מהם]. ממילא איז 'דאָס' אויך קיין תקנה נישט, איז דאָס נאָך אַרגער. די תקנה פונעם חתם סופר איז אויך נאָר געווען גוט בְּיָמֵינוּ, אויך נישט היינט.

³⁰ בשו"ת חתם סופר (חלק ח"מ, סימן מא) השיב על שאלת הגאון ר' מרדכי בנעט זצלה"ה, שכתב כמה נימוקים על מניעתו מליתן הסכמות, והאריך שם החת"ס בענין מנהג נטילת הסכמות, ובתוך הדברים כתב וז"ל: ותמהתי מאוד בראותי שמרצונו יתבטל מנהג נטילת הסכמה, חלילה לו מחדול ליתן הסכמה אפילו על הדפסת ספר ישן נושן, ודבר נצטער בו אותו צדיק, כי מיזם שזלזלו בנטילת הסכמה, רבו 'ספרי מירוס' בישראל, ומדפיסי

זאג איך^ע: נו היינט איז שוין פונקט פארקערט, וואָרן די מַסְפִּימִים אַליין זענען דער גרעסטער חשש^ע. היינט איז דאָס נאָך אַרגער.
[ועל כן העצה] היינט דארף מען וויסן פשוט [מי הוא 'המחבר' עצמן], דאָרף מען וויסן פון 'וועמען', [וכמבואר לעיל לענין "דברי אגדה" בדורינו].
איבערדעם איז טאַקע, היינט איז [גם בדברי אגדה שייך] מתוך כך זוכהו.

ספרים חדשים וקורא להם בשם ראשונים. אבל ברוך ה' כי עדיין יש ויש יראי ה' שאינם לוקחים ספר חדש אם לא יראו הסכמה מרב בדוק ביראת ה', וכבר כתבתי זה בהסכמתי לספר ה"ג, אלא שהצענזור השמיט שם איזה שורות, וכתבתי שנית בהסכמתי לשלחן ערוך קטן הנדפס בדובנא:

ועוד כתב שם (חלק ו, סימן סא) וז"ל: ועוד רעה חולה ראיתי בעו"ה, לבי לחוקקי ישראל רבותי הקדושים, שבדור הזה התחילו לתת ידים במה שהנהיגו לדפוס ספרים בלי נטילת הסכמה. וטעמם ונימוקם המבואר בהקדמת ספרם הוא אמת וצדק, וכמ"ש הגאון מה"ר משולם [אגורא מטיסמנין] זצ"ל בהסכמתו על ספר דגול מרבבה. אבל לא נתנו על לבם מה יהיה באחרונה, כי מי גרם לעם רב מעם ה' אשר בעו"ה נטה לבם מאחורי תורת משה רבינו ע"ה ולנטות להיות אחרי רבים לרעות להלכוד ברשת האפיקורסות, מי גרם כל אלה, הלא עמך כולם צדיקים מאז מעולם, אך בתחלה התפשטו ספרי מירוס, פירושים שונים על התורה וספרי נביאים ושאר מחברת דמשכי בליצנותא, ולהיותם נדפסים בלשון הקודש בלשון צח דמשכי, עסקו בה ההמונים, ונלכדו בחרמם, וירדו ממדרגה למדרגה עד שבעו"ה פשתה הנגע, גברו ועתה ועתה ועשו חיל. ואי היה כלל מונח וגדר גדול ותקנה קבועה וחרם כלכלי קדוש שום ספר שאין עליו הסכמה מגאון הזמן, וכן ראוי וכו', ואז לא היה שום מקום שתפשט הנגע ולא נתפתו עם ה' אחרי דבריהם, אבל מכיון שיד השרים והסגנים היה תחלה להדפיס ספרם הקדושים בלי הסכמה, על כן אין כח למחות, ונתקלקלה השורה בעו"ה והיה מה שהיה, ועיינו רואות ולבנו דוה וכו'. הארכת בזה, ה' יודע כי מרוב שיחי וכעסי נתתי שמחה בלבי למצוא מקום להוציא מלבי.

^ע עיין בשו"ת דברי יואל (סימן ג, אות ז): יש להצטער הרבה בעתים הללו בעו"ה שמתפשטים הרבה חיבורים מלאים ארס של מינות ודעות נפסדות ר"ל, גם מגלים פנים בתורה שלא כהלכה, ומספחים גם דברים כאלו אצל ספרים הקדושים, וממשיכים לבות בני האדם. וכבר צווח החתם סופר ז"ל בזה, וכתב שמעת שנתפשטו הרבה ספרי מינות אין ללמוד בספר שום ספר שאין לו הסכמות. וזה היה עצה נכונה לדורו, כי בדורו לא היה החתם סופר, המפורסמים בעולם דפקיעי שמהיו מתחשבים העולם עם הסכמתם, היו כולם צדיקים וגאונים, והיו ראויים לסמוך על הסכמתם. אבל עכשיו בדור יתום בעו"ה, גם נתקיים במלא מובן המלה מה שאמרו חז"ל (סנהדרין יז.) על עיקבא דמשיחא יראי חטא ימאסו וסר מרע משתולל על הבריות, והמפורסמים שמתחשבים בעולם עם הסכמתם על פי רוב רוב המה מהאפיקורסים והעומדים בשיטתם, ועוד גרוע יותר ההסכמות שעל פי רוב המסכימים המה המכשילים. וצריך ללמוד רק מספרים שיש להם הסכמות מגדולי הדור שבדורות הקדומים, או מי שמכיר בעצמו היטב את המצב. ווקניי הגה"ק מאוה"ג בעל יטב לב זלה"ה מסיגעת היה לו סיבה פעם אחת שנתן הסכמה לאחד שהיה תלמיד חכם גדול ועשה כמה חיבורים, ואחר כך ראה בספרו שהיה בו דברי מינות ר"ל, ונצטער מאוד ופרסם במכתבי עתים שחוזר מהסכמתו, ומאז עשה לו גדר שלא ליתן שום הסכמה. ואז היה זה גדר במילתא דלא שיכחא, אבל עכשיו בעו"ה הוא דבר הרגיל ושכיח טובא. אין לנו על מי להשען אלא על אבינו שבשמים:

ובדברי יואל מכתבים (ח"ב מכתב רד): זה כבר אשר אני רגיל לומר מה שהחתם סופר כתב שאין להדפיס ספר בלי הסכמה, שמהם שיש הרבה ספרי מינות, וכשיש הסכמה מאותן דפקיעי שמייהו, יודעין שאינו ספרי מינות, ורגיל אני לומר דעכשיו הוא בהיפך, שטוב יותר להדפיס בלי הסכמות, כי הרבה מהמסכימים הן המה המינים, ומי שנותן ההסכמות אי אפשר שלא יפול בכלל ליתן הסכמה על ספרי מינות, ומאותו הטעם שכתב החתם סופר שלא להדפיס בלא הסכמות, שכן היה המצב בימיו, מאותו הטעם הוא עכשיו בהיפך. אבל כל השומעים ממני זה חשבו שהיא מילתא דבדיחותא, גם אני בעצמי חשבתי שהוא כעין מילתא דבדיחותא, ועכ"פ היה זה בעיני כמילתא חדתא. ולפלא כי עכשיו מצאתי בהקדמת ספר [שו"ת] מעיל צדקה, שהיה הרבה שנים קודם החתם סופר, ושם מבואר אותן הדברים בפירוש להקדמה, דקדמתי בעור תקנה ליקח הסכמות, ועכשיו באותו התקנה הוא קלקלה, כי הזיק גדול הם המסכימים. וזה פלא גדול, שראה עוד כון בשנים הקודמים ואנן מה נענה אבתייה.

^ע נראה הכוונה, כי על ידי שנותנים גושפנקא גם לספרים שנמצא בהם דברי דופי ומינות, אז הוא נזק יותר גדול מאילו היו קוראים בספרים מבלי הסכמה, כשאין להם גושפנקא של רבנים. כי עי"ז נכשלים בזה גם הרבה בני אדם תמימים, שלא היו קוראים בספרי דופי בלא זאת.

וכבר הובא לעיל מדברי רבינו בשו"ת דברי יואל, שכתב בזה"ל: והמפורסמים שמתחשבים בעולם עם הסכמתם, על פי רוב רוב המה מהאפיקורסים והעומדים בשיטתם, ועוד גרוע יותר ההסכמות, שעל פי רוב המסכימים המה המכשילים.

לשון דברי פתיחה - ג' חיי שרה תשכ"ח קדשו לג

קג

ישוב קושיא א - [לבאר קישור הרישא והסיפא של המדרש]

בהרישא אמרו: וְה' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם "בְּכַל", זה אליעזר, שנאמר בו הַמֶּשֶׁל בְּכָל אִשָּׁר לוֹ. כי על ידי אליעזר שהזכיר לרבים דברי תורתו של אברהם לרבים "בשמו", נתברך אברהם "בכל", שלמדו כולם תורתו, וגם שנשארו תורתו נצחית ושפתותיו דוכבות לעולם הבא

על כל פנים איז אַזוי. דעס זאָגט דער מדרש [המובא בישמח משה]:

[שמתחיל המדרש] וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בְּיָמָיו, וְה' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם "בְּכַל", זה אליעזר, [שנאמר בו] הַמֶּשֶׁל בְּכָל אִשָּׁר לוֹ. [שעל ידי אליעזר הגיעו דברי אברהם "לכל" (כדלעיל אות עט), וגם שנתברך לעולם שהיה כחו נצחית בעולם הזה ובעולם הבא (כדלעיל אות קא), וכנרמז כל זה בלשון "בכל"].

[און] וויאזוי איז דאָס געווען, מוזטו דאָך זאָגן ווייל מ'האָט געזאָגט דבר שמועה 'מפיו'.

[און] פון וואָנעט ווייס איך אַז זיי האָבן געזאָגט 'מפיו', פאַרוואָס, ווייל אַנדערש טאָר מען נישט (וכדלעיל אות ד אות עה ואות צט על פי דברי מהרש"א). [ועוד] ווייל דאָס איז דאָס תועלת, ווייל מ'ברויך צו וויסן וויאזוי זיך אויפצופירן, [ועל כן צריך לידע מקור הדברים בשם אומרים] (וכדלעיל אות ק על פי דרכינו).

קד

והיוצא מזה כי צריכין להזכיר הדברים "בשם אומרים", מכאן אמרו חכמים אל יפטר מחבירו אלא מתוך "דבר הלכה" שצריכין להזכיר זאת בשמו, שמתוך כך "זוכרהו"

[ועל זה מסיים המדרש], מכאן אמרו חכמים אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה, "שמתוך כך זוכרהו", וואָרן מ'וועט דאָך אים דאַרפן מזכיר זיין דעם נאָמען. ממילא אַז מ'דאַרף מזכיר זיין דעם נאָמען האָבן 'זיי' [אליעזר עבד אברהם, והזקנים שבימי משה] דאָך אויך אַזוי געטון, איבערדעם האָבן זיי געקאָנט זיין אַלע [א] זקן יושב בישיבה (כדברי מהרש"א באות ד), ווייל ס'איז געווען מתוך כך "זוכרהו".

קה

איבערדעם דאָס איז דער "קישור" פונעם מדרש [מהרישא להסיפא, שאומר] וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בְּיָמָיו [זה אליעזר שמשל בתורת רבו, מכאן אמרו חכמים] אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה.

קי

סיום הדרוש

דער תמצית איז. וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בְּיָמָיו, אין תנא דבי אליהו שטייט^ט, איזה ימים, יום של עולם הבא. [ולפי האמור לעיל, יבואר הכוונה, כי] דער כח פון אברהם אבינו, ער איז געקומען [אין] אַלע טעג, בכל דור ודור^ט.

^ט בתנא דבי אליהו (פרק ה): שנאמר וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בְּיָמָיו וְה' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בְּכַל, לא בימיו של אברהם הכתוב מדבר, אלא בימים של עולם הבא וימות בן דוד. אמר הקב"ה, באו עשרה דורות מאדם ועד נח, והחרבתי את עולמי. ואח"כ באו עשרה דורות מנח עד אברהם, וסדרתי מן העולם במה שהעלתי בעולם, כיון שבא אברהם היה לבי על עולמי וכו'.

ביז דער אייבירשטער וועט העלפן [ס'וועט זיין] ביאת המשיח, וועט אויפשטיין אינאיינעם מיטן ביאת המשיח משה רבינו מיט אַלְיָהוּן, [והאבות הקדושים].

קי

[און ביז] דערווייל זאל דער אייבירשטער העלפן אז טאָקע זכותם יגן עלינו, [אז] מ'זאל וויסן [וויאזוי] מ'דארף זיך אויפצופירן [בדרך הראוי, עם מדות טובות], מ'זאל זיך אַכטונג געבן.

קח

איך דארף נישט זאָגן קיין פרטיות, איך מיינ [אז] אין דעם איז נכלל [דברים הרבה], אין וואָס איך האָב געזאָגט, קאָן מען זיך אַרויסלערנען אַסאך זאכן. וְבָה תִּחְיֶי! מ'זאל נאָר קוקן, וועט מען זען! איך דארף נישט רעכענען אזויפיל, נאָר מ'קאָן פאַרשטיין שוין דאָס איבעריגע וואָס ס'ליגט אין דערינען.

קט

ברכת הקודש

מ'דארף גרויס סייעתא דשמיא.
טאָקע זכותא דאברהם זאל מגין זיין, ס'זאל זיין פאַ בימים, די אלע טעג.
מ'זאל מיר זוכה זיין מ'זאל מיר קאָנען מוסיף והולך זיין, בתורה וביראה.
מגדיל זיין דעם גבול הקדושה, ס'זאל נתרום ווערן.

דער אייבירשטער זאל העלפן:

מ'זאל זוכה זיין שיתקדש שם שמים על ידינו.
מ'זאל מיר זוכה זיין צו טון דעם רצון הבורא ברוך הוא, בְּאַמֶּת.
און מ'זאל זוכה זיין, דער אייבירשטער וועט העלפן מ'זאל אָפּגעהיטן ווערן מכל צרה וצוקה.
און במהרה זאל מיר זוכה זיין מקבל צו זיין פני משיח צדקינו, בנחת ובשמחה.
בהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

¹⁹ כי על ידי אליעזר שהשקה מתורתו לאחרים, נאמרו שמועות מפיו בעולם הזה, והיו שפתותיו דובכות בקבר, ונתקיים אצלו הכתוב אגורה באהלך עולמים, בזה ובבא, וכמבואר לעיל באות קא. (מירי יואל).

